محسن

د قرآني زده کړې او پوهنې لړۍ

۱۱۲

محسن تفسیر

له قرآنه یو ځرک

Ketabton.com

۱۱۲ ـ د «اخلاص» سورة

ژباړه او څېړنه :

احمد حسین «عنایت»

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اخلاص سورة تشریح

ژباړه او څېړنه:

احمد حسین عنایت

بسم الله الرحمن الرحيم

د لوراند او لورین الله په نامه

سورة‌الاخلاص

د اخلاص سورة (۱۱۲)

سریزه: د «اخلاص» سورت مکي دی (۴) آیتونه یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱۲) په نزول کې (۲۲) سورت دی د «الناس» له سورة څخه وروسته نازل شوی دی. البته د «سیر تحول قرآن» کتاب د محاسبو له مخې دا سورة د بعثت په لومړي کال کې د شپږو سورتونو د پیل له آیتونو څخه وروسته نازل شو ی دی نو په دې حساب کې د نزول نمبر یې (۷) دی، او د بعثت په لومړي کال کې نازل شوی دی. ددې سورة نوم «اخلاص» دی؛ اخلاص یعنې پاکول او خالصول: نو اخلاص یوازې ددې سورت نوم نه بلکې د مضمون او منځپانګې عنوان یې هم دی ځکه چې په دې کې خالص توحید بیان شوی دی. د قران مجید په نورو ډېریو سورتونو کې یې د نوم په توګه هاغه لفظ غوره کړی دی چې په هماغه سورة کې راغلی وي خو په دې سورة کې د اخلاص لفظ هیڅ نه دی راغلی، دې ته دا نوم د معنا له لحاظه ورکړل شوی دی، نو که هر وګړی پرې پوه شي او ایمان راوړي له شرکه به نجات ومومي.

نو د قل هوالله... سورة له دې لیده اخلاص نومول شوی دی چې له هر ډول شرک، ریا او نفاق څخه د خالص کېدلو لار ښيئ، سربېره پر دې نور نومونه هم لري: یو نوم یې توحید دی او له دې نظره توحید نومول شوی دی چې د توحید جامع اصول بیانوي. د هغه بل نوم «الاساس» دی او هغه یې له دې لامله سورة «الاساس» ګڼلی چې د هستۍ د اساس نښئت نیول د احدیت له اسمونو او صفتونو څخه خرګندوي او بالاخره هغه ته یې «نسبة الرب» ویلی چې د شرک اصلي غوټه پرانیزي هغه چې د «رب» نقش ته له آګاهانه ایمان پرته او له خالق سره د مخلوق د اړیکې له طریقه په انحراف کې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې سورت د نزول د زماني او ځای په اړه هم لکه د نورو ډېریو سورتونو په څېر د مفسرینو تر منځ اختلاف دی چې ځېنې دا سورت مکي ګڼي او ځېنې يې مدني ګڼي. او دا اختلاف د هاغو روایتونو پر بنا دی چې ددې سورت د نزول د سبب په اړه نقل شوي دي چې دا روایتونه په مختلفو تفسیرونو کې راغلي دي چون واضح او ثابت نه دي بیا ذکرول يې اړین نه دي، خو د یوې خبرې یادونه اړینه بولم هغه دا چې ددې سورت د توحیدي اهمیت په نظر کې نېولو سره حضرت رسول اکرم په مختلفو وختونو او موقعیتونو کې مختلفو خلکو ته بار بار دا سورت تلاوت کړی دی نو هر چا چې هره واقعه نقل کړې دا سورت يې د هماغې زمانې له واقعې او مکان سره سم نازل شوی ګڼلی دی.

خو سمه خبره داده چې دا سورة لکه څنګه چې په پیل کې وویل شول مکي دی له دې سره د سورة په مضمون کې له غور کولو سره هم دا محسوسېږي چې دا سورت هم د مکې د ابتدایي دور له نازل شوو سورتونو څخه دی هغه مهال چې د الله تعالی د ذات او صفتونو په اړه د قرآن مفصل آیتونه لا نازل شوي نه ول، او د «الی الله» پر لور د «رسول الله(ص)» د بلنې په اړه چې خلکو واورېدل هغوی دا معلومول غوښتل او پوښتل چې آخر ستا هاغه رب څه راز دی؟ چې د هغه بندګۍ او عبادت ته خلک بولې. نو هغوی ته د پوښتنو ځواب او د الله د وحدانیت د وضاحت لپاره دا سورة نازل شوی دی. په ابتدایي دور کې ددې سورة د نازلېدو يو ثبوت دا هم دی چې په مکه کې د حضرت بلال څښتن یا آقا «امیه بن خلف» چې کله هغه په ګرمه سوزوونکې شګه څملولی وو او پر سینه يې ورته ستره ډبره ایښې وه نو هغه اَحَدٌ اَحَدٌ چیغې وهلې، چې دا د احد لفظ له همدې سورته اخېستل شوی وو.

له مخکیني سورة سره اړیکه او د سورة د منځپانګې چورلیځ:

څلور سورتونه: کافرون، اخلاص، فلق او ناس چې د قرآن په پای کې ځای پر ځای شوي او ټول د امر له فعل، [«قل»] سره پیل کېږي، یوه مرتبطه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

منسجمه ټولګه تشکيلوي چې په عين استقلال او بېلتون کې، يو تر بله ظريف اتصال او پيوستون هم لري. البته د کافرون سورة [ددې ټولګې لومړى سورة] او د اخلاص سورة ترمنځ، د نصر او تبت سورتونه واقع دي چې ددې څلورو سورتونو په ظاهري اتصال کې يې خنډ رامنځته کړى دى، خو که د پورته نومړو سورتونو منځپانګې ته پاملرنه وکړو، کولى شو ددوى تر منځ معنوي مشترک پيوند او اړک ومومو. په دې منځ کې د نصر او تبت دوو سورتونو د تبصرې او «معترضه جملې» عنوان موندلى چې د پرانتز په بڼه ددې دوو سورتونو تر منځ پرانستل شوى دى، له يو لورې د پيغمبر او مؤمنينو نهائى سرليک او د هڅو پايله او بلې لور ته د کافرانو سرانجام څرګندوي. ددې توضيح؛ چې د «نصر» په سورة کې له الهي مرستې او يارى څخه، او د مؤمنانو له برياليتوبه او د خداى دين ته د خلکو له پوځ پوځ داخلېدلو څخه، د نهائي پايلې په عنوان، خبر ورکوي او د «تبت» په سورة کې د ابولهب په څېر د اورلګاندو لاسونو له لنډېدو او د کفر په لارليکه د کارول شوي ځواک له بې نتيجې پاتې کېدلو څخه څرګندونه کوي. په دې ترتيب پوهېدل کېږي او په څرګنده توګه برېښي چې ولې ددې دوو سورتونو تر منځ راغلي دي. ددې ټولګې سورتونه چې يو يې د کافرانو جبهې ته مخاطب دى [قل يا ايها الکافرون...] او بل د مؤمنانو جبهه [قل هو الله احد] مخاطب کوي، چې په دې توګه د دواړو جبهو نهائي مقصد او پايله څرګنده شوې ده. پر دې بنا داسې برېښي چې د اخلاص سورة په واقعيت کې د کافرون سورة منطقي ادامه، غزونه او طبيعي دنباله ګڼل کېږي. له دې توپير سره چې د کافرون په سورة کې يې له سلبي اړخ او منفي دريځه په عبادت کې د هغوى له کړېدنې او انحراف سره ټکر کړى او «شرک» يې تر يرغل لاندې نيولى دى، [قل يا ايها الکافرون لااعبد ما تعبدون]، او د اخلاص سورة له ايجابي اړخ او مثبت دريځه د ژغور او نجات لار څرګندوي او په عبادت کې توحيد مطرح کوي [قل هو الله احد ...]. نو سربېره پر هاغې روښانه اړيکې چې دا سورت يې له کافرون سورة او د خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپېريال له پاتې سورتونو سره لري، د تبت له سورة سره هم چې له دې مخکې واقع دی، په يوه ليکه کې واقع دی، په داسې ډول چې اصولي دريځونه او خالص توحيدي موازين او انډولونه يې، چې د ابولهبي تبليغاتو او چټياتو د ځواب په توګه ګڼل کېږي او د مشرکينو د هڅو په مقابل کې د مؤحدينو د مقابلې روش او طريقه ځرګندوي. مرحوم طالقاني(ره) ددې دوارو سورتونو په اړه ليکي: دا د توحيد او اخلاص جامع او خالص اعلام ـ «قل هو الله احد»، چې د نصر او تبّت له سورتونو وروسته په قرآن کې راغلی، ښايي دې واقعيت ته اشاره ولري چې د عامو خلکو لپاره، د زده کړې او باور موندلو مساعد چاپېريال او داسې عالي توحيد ته ايمان، له دليلونو او برهانونو او پيليزې روزنې او د پرانېستې فکري چاپيريال له منځته راوړو وروسته برابرېږي «قل يا ايها الکافرون»، او دا چاپيريال د توحيد د بلونکو تر برياليتوب «اذا جاء نصرالله والفتح ...»، او همدا راز د اورلګاندو لاسونو تر لنډېدو او غوڅېدو وروسته رامنځته کېږي. «تبت يدا ابی لهب».

کله چې حضرت رسول اکرم(ص) توحيد ته بلنه پيل کړه د هغه مهال د نړۍ مذهبي تصورونه او انګېرنې د شرک پر بنسټ وې. بت نمانځونکو مشرکينو د خدای تمثالونه له لرګو، ډبرو، سرو زرو، سپينو زرو او ددې په څېر له نورو څخه جوړول ـ چې شکلونه، بڼې او جسمونه به يې درلودل الاهه او الاه چې شمېر يې زيات وو د يو خدای تر څنګ يې مختلفې دندې تر سره کولې او هغوی به د خپلو حاجتونو د ليرې کولو لپاره دې الاهو او بتانو ته مراجعه کوله د هغوی له نظره د خدايانو له نسله هرې الاهې مېره درلود او همدا راز الاه ښځه درلوده او ددوی نسل همداسې غځېده، هغوی حتا خوراک څښاک ته هم اړتيا موندله او نمانځونکو به يې ورته دا حاجت رفع کاوه. د مشرکينو يو ستر شمېر لکه هندوان په دې عقيده ول چې خدای تعالی په انساني بڼه ظهور کوي او ځينې خلک ځانته د اوتاد او اوتار په توګه غوره کوي او خدای د هغوی په بڼه د اصلاح لپاره ځمکې ته راځي. عيسويانو که څه هم په يو خدای

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايمان درلود خو د هغوی خدای هم لږ تر لږه يو زوی خو درلود او د پلار او زوی تر څنګه روح القدس هم په خدايي کې برخمن وو، او د تثليث عقيده يې رامنځته کړې ده. حتا د خدای مور هم وه او خوښې يې هم درلوده. يهوديانو هم د يو خدای د منلو دعوه کوله، خو د هغوی خدای هم له ماديت او جسمانيت او نورو انساني صفتونو څخه خالي نه وو، هغه به قدم واهه، په انساني بڼه کې به څرګندېده، د خپل کوم بنده سره به يې غېږ هم نيوله. او د يو عدد زوی[عُزير] پلار هم وو. پر دې مذهبي ډلو سربېره مجوسيان لمر نمانځې ول او صابيان ستور نمانځې ول. په دې حالت کې چې د «الله وحده لاشريک له» بلنه خلکو ته ورکړل شوه نو د خلکو په ذهن کې ددې پوښتنې پيدا کېدل چې ولې دا ټول اربابان پرېښوول کېږي او يوازې يو رب ته بلنه ورکول کېږي، يوه طبيعي خبره ده. د قرآن مجيد دا اعجاز دی چې ددې ټولو پوښتنو په مقابل کې يې په څو لفظونو کې د ځواب په ورکولو سره د توحيد داسې څرګند تصور وړاندې کړی چې ټول مشرکانه تصورونه او انګېرنې له منځه وړي او د هغه له ذات سره د مخلوقاتو په صفتونو کې د هيڅ کوم صفت د ککړتيا ځای نه پاتې کېږي.

د سورت متن او د لُغتونو ترجمه:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿۱﴾ اللَّهُ الصَّمَدُ ﴿۲﴾ لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ ﴿۳﴾ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴿۴﴾		أَحَدٌ = يو، يوازېنی ـ الصَّمَدُ = ډک، بشپړ، مکمل، له خلل پرته، نارِمن، بې نياز چې نور ورته نياز او اړتيا لري، د نورو د اړتياو پوره کوونکی ـ لَمْ يَلِدْ = [چا ترې] زوکړه نه ده کړې، [څوک يې] نه دی زېږولی، څوک ترې تجزيه شوی نه دی، کومه ټوټه ترې بېله شوې نه ده ـ لَمْ يُولَدْ = [له چا] زېږېدلی نه دی، [له چا يې] زوکړه نه ده کړې، له چا تجزيه شوی نه دی، له چا رابېل شوی نه دی ـ لَمْ يَكُنْ ... أَحَدٌ = نه شته ... هيڅوک، نه دی ... يوڅوک، كُفُوًا = سيال، برابر، سارې، مثل، مل، شريک، جوړه، غبرګولی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿۱﴾

ووايه،(۱) «هغه»(۲) [هماغه] يوازې يو(۳) الله(۴) دی

اللَّهُ الصَّمَدُ ﴿۲﴾

[هماغه] الله چې صمد(۵) دی [بشپړ بې نيازه دی] [= په بشپړه توګه نااړمن دی او د مخلوق ورته اړتيا ده، او مطلوب او مقصود يې دی].

لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ﴿۳﴾

نه يې [څوک] زېږولی، او نه [له چا] زېږېدلی،(٦) [= له کوم څيزه راوتلی نه دی او توليدوونکی او تېوته کېدونکی نه دی].

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴿۴﴾

او نه د هغه لپاره کوم سيال [او ساری] شته.(۷)

قُلْ	هُوَ	اللَّهُ	أَحَدٌ	اللَّهُ	الصَّمَدُ	لَمْ يَلِدْ
ووايه	هغه	الله	[يوازې] يو	خدای، الله	بې نياز، ناارمن	نه يې [څوک] زېږولی

وَلَمْ يُولَدْ	وَلَمْ يَكُنْ	لَهُ	كُفُوًا	أَحَدٌ
او نه [له چا] زېږېدلی	او نه .. شته	هغه لپاره	سيال، برابر، ساری	کوم [يو] څوک

د سورت د مفرداتو لنډه تشريح:

۱ ـ د «قل» [ووايه] فرمان، له زماني او د نزول د ترتيب له ليده، د پيغام د ابلاغولو لپاره لومړنی فرمان دی چې د بعثت په لومړي کال په مکه کې پيغمبر ته نازل شوی دی. او له هغې وروسته د «قُل» فعل ۵۲۸ ځله نور په قرآن کې تکرار شوی دی خو په هيڅ يو له هاغو لنډو آيتونو کې چې له دې سورة مخکې نازل شوي دي داسې فرمان نه دی راغلی. دا فرمان له يو لوري پخپله پيغمبر ته، د توحيد حقيقت ته د رسېدو، پوهېدو، درک کولو او تلقين لپاره دی، له بل لوري، هاغو خلکو ته چې په شرک ککړ دي او د خدای تعالی له توحيده غافل دي، هغوی ته په نظر او عمل کې، په زړوره او شجاعانه توګه د توحيدي دريځونو څرګندونه او اعلام دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٢ ـ معشوق او متعالي مطلق معبود او د ټولو ارزښتونو او ښکلاو جامع او ټوليز [ذوالجلال والاكرام] ته د نمانځنې او پرستش احساس، د انساني نسل د پيدايښت لـه هماغه پيلـه او ځمکې ته له هبوط سره، د آدمي په فطرت کـې اېښـوول شـوی دی. د «هـو» نـوم چـې همدغې مطلقې هستۍ او د جهان پنځگر [حيّ او قيّوم] ته اشاره ده، د آدمي پـه ضـمير کې پټه او مرموزه ورکه شوې نښه ده چې د هغې سراغ په ډېره او لرگي، ډول ډول الاهه گانو او «ارباب متفرقون» او ايزمونو او راز راز ايډيالوژيو کـې لټـوي او همـدا راز ملـول، سرگردانه او حيران ورپسې دي. دا ورک شوی هماغه دی چې د مولـوي مثنـوي ددغـه بېلتون ځخه د شکايت له حکايت سره پيل شوې ده:

بشنو از نی چون حکايت می کند — از جدايی ها شکايت می کند
کز نَيستان تا مرا ببُريده اند — از نفيرم مرد و زن ناليده اند
سينه خواهم شرحه شرحه از فراق — تا بگويم شرح درد اشتياق
هر کسي کو دور ماند از اصل خويش — باز جويد روزگار وصل خويش

د «هو» ضمير چې د هاغه مطلق خير او کمال او د هر حيات او حرکت د سرچينې په وصف او ستاينه کې په قرآن کې راغلی دی، له هر فکر او خيال، انگېرنې، وهم او گومان او صورت او تصوير، بڼې او انځوره چې د انسان اند او فکر جوړ کړي دي آزاد دی، يوازې يوه اشاره ده همغه ته، چې د يو مطلق گرا او بې نهايت غوښتونکي انسان مطلوب او مقصود دی، او خدای تعالی له خپله روحه په هغه کې پُو کړی او فطرت يې تل هغه بې نومه او بې نښانه، چې د تشبيه او تجزيې او ترکيب او تصوير وړ او قابل نه دی، لټوي او هغه ته اشاره کوي. د شيطان او شرک نقش په همدې کې دی چې د هغه ښسارې او لا شريک لپاره شريک، او شبيه وگوماري او تکثير او تعدد ته يې ورسوي.

عجيبه دا چې د «قل» فرمان، نه يوازې دا چې پيغمبر ته د لومړي ځل لپاره په دې سورة کې صادر شوی دی، بلکې د «هُوَ» د اشارې نـوم او د «الله» جلالـه نـوم هـم د آيتونـو د نزول د زماني ترتيب له نظره، له نورو سورتونو ځخه مخکـې پـه همـدې سـورت يعنـې د توحيد په سورة کې راغلی دی. دا سمه ده چې له دې سورة ځخه مخکـې، پـر پيغمبـر د وحی ٦ لنډ پيغامونه نازل شوي دي : د علق سورة ٥ لومړني آيتونه [علـق ١ (٩٦:١) تـر ٥]، د مدثر سـورة د پيـل ٧ آيتونـه [١ (٧٤:١) تـر٧]، د عصـر سـورة د پيـل ٢ آيتونـه [عصـر ١ (١٠٣:١) او ٢]، د ذاريات ٦ لومړني آيتونه [ذاريات ١(٥١:١) تر ٦]، د تکاثر د پيـل ٢ آيتونـه [تکاثر ١(١٠٢:١) او ٢] او د طور سورة ٨ لومړني آيتونه [طور ١(٥٢:١) تر ٨] ـ [د «سير تحـوّل

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرآن» کتاب د محاسبو د ۱۴ جدول مطابق]. خو له دې سورته په مخکينيو نازل شوو برخو کې يوازې ۴ ځله د «ربّک» نوم راغلی دی. لکه: «اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ... . اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ» [علق ۱ (۹٦:۱) او ۳]، «وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ» [مدثر۳(۷۴:۳)] او «إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ » [طور ۷(۵۲:۷)]. پوهېږو چې د «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» مبارکه جمله چې د ټولو سورتونو په پيل کې ليکل شوې ده، خو دا جمله يوازې يو ځل د سورة د پيل په توګه د حمد له سورة سره د بعثت په دريم کال کې [د اخلاص له سورة څخه دوه کاله وروسته] نازله شوې ده او له هغې وروسته د هر سورة په پيل کې ايښوول شوې ده.

په زړه پورې دا چې د «هُوَ» اشاره نوم که د لومړي ځل لپاره په دې سورة کې راغلی دی، د آخرين ځل لپاره د بقره سورة په ۲۵۵ آية (۲:۲۵۵) کې، چې د «آيةالکرسی» په نامه مشهور دی، او د پيغمبر د رسالت په وروستيو مياشتو کې نازل شوی دی: «اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ... وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ»، راغلی دی. د اخلاص په سورة کې د «هُوَ» اشاره د «اَللّهُ الصَّمَد» له نوم سره پيل کېږي، او د بقره په سورة کې د هغه صمدانيَت د «حَیّ او قَيّوم» او «علی او عظيم» له نومونو سره تفصيل ورکول کېږي.

سره ددې چې د «هُوَ» ضمير په قرآن کې راز راز مراجعو ته ورګرځي، خو که په ځانګړې توګه هاغه موردونه چې دا مرجع خدای ته ورګرځي [په: «هُوَ، لَهُوَ، فَهُوَ، وَهُوَ» ـ کې] وګڼو، شمېر يې ۲۹۰ ته رسېږي.

۳ ـ «اله» هر يو معبود ته ويل کېږي، خو له معرفه الف او لام سره، «الله» پر يوازې يو بېساري او لاشريک معبود دلالت کوي. د «الله» جلاله نوم [د سورتونو د بسم الله .. له ګڼلو سره او ۵ ځله د اللّهمّ له تکرار سره] په ټوله کې ۲۸۱٦ ځله په قرآن کې تکرار شوی دی چې د عددونو جمع يې د لمانځه له رکعتونو سره مساوي ده [۲+ ۸ + ۱+٦= ۱۷]. دا شمېر نه يوازې د خدای تعالی د پاتې نيکو نومونو څخه په قرآن کې، چې په واقعيت کې د «الله» صفتونه ګڼل کېږي، ډېر دي، بلکې هيڅ يوه کليمه په دومره شمېر په قرآن کې تکرار شوې نه ده. له دې وروسته، له زيات واټن سره د «قال» کليمې مشتقات دي [۱۷۲۱ ځلې] او له دې وروسته، د رب نوم [۱۰۰۰ ځلې: د رَبَّ له ريښې ۹۸۰ ځلې، او د رَبَوَ له ريښې ۲۰ ځلې].

۴ ـ له ۷۵ موردونو څخه چې د «احد» صفت [په معرفه او نکره بڼه او له مختلفو ضميرونو سره] په قرآن کې تکرار شوی دی، يوازې په همدې يو آيت کې دی چې دا عنوان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

«الله» لپاره کارول شوی دی. ددې پر ځای، د «واحد» [يا واحداً] عنوان ۲۱ ځلې د خدای په وصف کې راغلی دی.

لکه: «... إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ ...» [انعام ۱۹ (٦:١٩)]، «... وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهٌ وَاحِدٌ ...» [مائده۷۳ (۵:۷۳)]، « وَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ ...» [بقره ۱۶۳ (۲:۱٦۳)].

اَحَد د ډلې او د يو شمېر د مجموعې له منځه پر يوه دلالت کوي، لکه: اِذا جاءَ اَحَدَکُمُ الْمُوت [هر کله چې ستاسو له يوه مرګ راورسېد]، چې د ډلې يا د افرادو د مجموعې له منځه يو فرد ته اشاره ده. په دې آية کې چون د باري تعالی له «ذات» ځخه خبره کوي، [لکه؛ بې نيازي او نه زېږول او نه زېږېدل او بېساريتوب او د مثل نه درلودل]، نو د اَحَد کليمه يې کارولې ده چې د هغه بېلوالی او ځپلواکي له مخلوقه څرګند کړي. خو په هاغو موردونو کې چې د «الله» په اړه د «واحد» صفت کارول شوی دی، د هغه نېکو «صفتونو» او اسمونو ته لکه: الوهيت، ربوبيّت، خالقيت او مالکيت ته اشاره کوي چې مشارکت نه مني او د ټوټه کېدو او تکثير او ويشنې وړ نه دی. که په «اَحَد» کې د خدای ذاتي توحيد تر نظر لاندې دی، په «واحد» کې د هغه رفتاري او د چلن توحيد څرګندوي چې په جوته توګه جزء نه لري او منفرد دی.

۵ ـ د «صمد» نوم يوازې په همدې آيت کې راغلی دی او ورپسې دوو آيتونو کې يې هغه په ساده توګه معنا کړی دی: «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ. وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ». د صمد په کليمه کې يو ډول د ډک او ټېل شوي او ننوت نه منونکي مفهوم، [لکه کلکه او صافه ډبره،] شتون لري چې په مجازي بڼه له غير ځخه د مطلقې بې نيازۍ څرګندونه ده. په داسې حال کې چې ټول موجودات په ځپل حيات او حرکت او ودې او کمال کې د نياز او اړتيا لاس د خدای پر لور لري [رحمن ۲۹ (۵۵:۲۹)]، انسانان هم د هغه د فضل او کرم فقيران دي [فاطر۱۵ (۳۵:۱۵)]، د هغه د درشل پر لور د تګ تکل لري او له هغه پرته سترګه، موخه، مقصد او مرام نه لټوي، له دې کبله د «صمد» په کليمه کې «د قصد کولو» او تکل مفهوم غلبه کړې ده. د هاغو روايتونو پر بنسټ چې له سترو لويانو نقل شوي دي، د خدای تعالی صمدوالی مساوي دی له: خوراک او څښاک، ستړيا او خوب، تغيير، اووښتون، ترکيب او تکثير، ټوټه کېدو او زېږون او...ځخه، نااړمنتيا او بې نيازي.

٦ ـ فطري معبود «هو» ته له اشارې وروسته، او د «الله» د جلاله نوم ذکر، چې د هغه د يوازېتوب او يووالي ښکارندوی دی، هغه مهال ددې نوم تکرار د «صمد» له جامع نوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره، چې له ايجابي اړخه د هغه مطلقه بې نيازي او له هر اړخه د هغه بې نهايت والی رسوي، دادی چې له سلبي بُعده د مشرکينو او اهل کتاب باوروونه د پرښتو او انبياؤ د خدای په زوی ګڼلو کې، او هغه ته د انتساب ادعا لکه: د خدای سيوری، د خدای روح، الهي برم، فرّه ايزدي او دې ته د ورته عنوانونو لاندې مردود او ناسم ګڼي. خدای نه د ولادت او تجزيه او ترکيب او تأثير منشأ ده، او نه له څه څيزه رامنځته شوی دی. د هستۍ جهان د هغه په اراده او علم رامنځته شوی دی او پر هماغه ټيکاو دی. نه مادي موجود له هغه متولد کېږي [لکه څنګه چې ګياه له ځمکې، اوبه له چينې، مېوه له ونې او ...] او نه کوم لطيف موجود لکه روح [بشري پنځګونه حسونه او د هغوی اغېزې]، نه خوب او ستړيا پر هغه راځي، نه غم او خوښي، ويره او هيله، لوږه او تنده پرې راځي. د صمد نوم په ټولو اړخونو کې مطلق کمال په خپل ځان کې رانغاړي.

۷ ـ په وروستي سلبي تعريف کې، د «هو» په ذات او صفتونو کې چې مطلقه هستي ده او د جلالي او کمالي صفتونو ټولګه ده د هر ډول مثل او ساري نفي کوي؛ د هستۍ جهان او ټول مخلوق او پنځ پر هغه اړه او تړاو لري او ټول د هغه د رحمت په رڼا کې پر هغه پورې قائم او ټيکاو دي.

د اخلاص سورت د ټولو [۱ ـ ۴] آيتونو بشپړه تشريح:

لکه څنګه چې د مخکښني سورة په اړه مو وويل، له دې څلور قل څخه چې په قرآن کې راغلي دي، د هغوی دوه، چې لومړی يې قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ دی او دوهم يې قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ، په بشپړه توګه يو د بل په مقابل کې دي. په لومړي کې فرمايي؛ کافرانو ته ووايه، او په دوهم کې، برعکس، مؤمنينو ته خطاب دی: قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ. ددوی دواړو په منځ کې د «نصر» او «تبّت» دوه سورتونه راغلي چې دوه داسې روښونه، کره وړه او سرليکونه بيانوي، چې يو له بل سره مخالف دي، نو پر دې بنا په طبيعي توګه «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» د «قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ» پرله پسې غځونه او ادامه ده. دا سورة موږ ړ تر لږه لس ځلې په هر شپېني ورځيني لمونځ کې وايو. البته د «حمد» سورة بايد اوولس ځلې وويل شي او هيڅ نمونځ داسې نشته چې د «حمد» سورة ونلري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصطلاحاً ويل کېږي «حمد او سورة»؛ په نمانځه کې د سورة انتخاب آزاد دی او هر سورة چې مو زړه غواړي غوره کولی شئ چې له حمد څخه وروسته يې په نمانځه کې ووایاست. سُنيان يو بشپړ سورة ته مقيد نه دي او د يو سورة هره برخه چې تر اغېز لاندې يې وي، قرائت کوي او شيعيان عقيده لري چې بايد يو بشپړ سورة وويل شي. او البته لکه څنګه چې ډېری د مسلمانانو په عربي نه پوهېږي او د قرآن له آيتونو سره آشنا نه دي، نو ځکه هغوی د قرآن ډېر ساده سورتونه، چې لنډ دي او ژر پای ته رسېږي او له دوو کرښو زيات نه دي، لکه همدا «قل هو الله»، وايي. خو اړينه نه ده چې هرومرو همدا سورة وويل شي. البته د اخلاص سورة په اړه له حضرت رسول اکرم او امامانو او علمائو له قولونو ډېره زياته توصيه او سپارښتنه شوې ده.

ظاهراً له حضرت علي څخه نقل شوی دی چې فرمايلې يې دي؛ دا سورة زما دومره خوښېږي چې زړه مې غواړي هره ورځ هغه ووايم. خو دا په دې معنا نه دی چې ددې سورة لوستل اجباري دي. يوازې «حمد» دی چې بايد په هر يوه نمانځه کې وويل شي. د اخلاص سورة د قرآن مهمترين توحيدي پيغام دی. يو ډېر لنډ سورة دی، خو د قرآن جامعترين، خلاصه ترين، او مؤجزترين پيغام په خپل ځان کې لري؛ يعنې داسې برېښي چې په يوازې ځان يې د قرآن دريمه برخه، [چې توحيدي آيتونه دي] بيان کړې ده.

[قرآن په بنسټيزه توګه دريو اساسي موضوع ګانو ته پاملرنه لري توحيد، نبوت او معاد. نو ځکه توحيد د ټول قرآن دريمه برخه تشکيلوي] پر دې بنا، ډېر مهم دی چې پيغامونه يې په ښه او ژوره توګه واخلو، مو‌ږ، معمولاً او د عادت له مخې، دا سورة په نمونځونو کې او نورو مهالونو کې وايو. انسان د هاغه څيز په اړه چې له هغه سره روږدی وي، له عادت سره سم په هغه کې فکر نه کوي. ددې سورة په اړه هم همداسې دی او چون لوستل يې موږ ته عادت شوی دی، د هغې معناو ته په سلو کې ۹۵ کسان پاملرنه نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته غواړو ددې سورة د هر آية د توضيح په پيل کې د هغه ساده ژباړه وړاندې کړو چې ووينو له هغې څخه څه پيغام اخيستلی شو. قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ. [پيغبره] ووايه چې هغه [هو] هماغه چې په هر حال کې انسانان په هغه پسې دي، هغه چې د انسان فطرت د هغه په لټه کې دی، هغه يو «الله» دی چې «احد» دی. دا «قُلْ» په دې مفهوم دی لکه څنگه چې په «قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ» [کافرون ۱(۱۰۹:۱)] کې دی يعني ووايه، اعلان وکړه، په څرگنده توگه ووايه؛ او داسې ووايه چې هر څوک يې واوري، او د هيڅا لپاره د بيا پوښتنې ځای پاتې نشي. او که څوک په دې اړه وروسته له دې هم بحث کوي او پوښتنې اوچتوي د پوهېدو لپاره نه بلکې وخت ضايع کوي، نو ځکه اړينه ده په داسې مهال کې ښايي څرگنده خبره وشي.

د «قل» [ووايه] فرمان، له زماني او د نزول د ترتيب له ليده، د پيغام د ابلاغولو لپاره لومړنی فرمان دی چې د بعثت په لومړي کال په مکه کې پيغمبر ته نازل شوی دی. او له هغې وروسته د «قُل» فعل ۵۲۸ ځله نور په قرآن کې تکرار شوی دی خو په هيڅ يو له هاغو لنډو آيتونو کې چې له دې سورة مخکې نازل شوي دي داسې فرمان نه دی راغلی. دا فرمان له يو لورې پخپله پيغمبر ته، د توحيد حقيقت ته د رسېدو، پوهيدو، درک کولو او تلقين لپاره دی، له بل لورې، هاغو خلکو ته چې په شرک ککړ دي او د خدای تعالی له توحيده غافل دي، هغوی ته په نظر او عمل کې، په زړوره او شجاعانه توگه د توحيدي دريځونو څرگندونه او اعلام دی.

د «هو» ضمير چې د هاغه مطلق خير او کمال او د هر حيات او حرکت د سرچينې په وصف او ستاينه کې په قرآن کې راغلی دی، له هر فکر او خيال، انگېرنې، وهم او گومان او صورت او تصوير، بنې او انځوره چې د انسان اند او فکر جوړ کړي دي آزاد دی، يوازې يوه اشاره ده همغه ته، چې د يو مطلق گرا او بې نهايت غوښتونکي انسان مطلوب او مقصود دی، او خدای تعالی له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله روحه په هغه کې پُو کړی او فطرت يې تل «هغه» بې نومه او بې نښانه، چې د تشبيه او تجزيې او ترکيب او تصوير وړ او قابل نه دی، لټوي او هغه ته اشاره کوي. د شيطان او شرک نقش په همدې کې دی چې د هغه بېساري او لا شريک لپاره شريک، او شبيه وګوماري او تکثير او تعدد ته يې ورسوي.

د «هُو» ضمير ځينو د شان او برم ضمير ګڼلی. او دا د هاغه ذهني مشهور او نوموړي کس يا حالت لپاره راځي چې د ويونکي او مخاطب تر منځ تر ډېره مشهور او مشترک وي چې له ذهني کړاوه پرته ذهن د هغه لور ته ولېږدول شي. اسلام ته د بلنې له پيل کېدو وروسته سمدلاسه د اهلِ عرب په هر مجلس کې زياته توده موضوع همدا د الله تعالی د ذات او صفتونو موضوع وه. د دعوت او بلنې نور عنوانونه لکه معاد او رسالت هم تر بحث لاندې راتلل ليکن هغوی د ضمني بحثونو حيثيت درلود، د توحيد مسئله تر ټولو مهمه وه. قريشو دا موضوع د خپلو پلرونو او نيکونو د شان او حيثيت مسئله ګڼله او د هيڅ شيز په بيه يې د خپلو معبودانو او د خپلو نيکونو توهين نشو زغملی او د هغوی نمانځنه يې کوله. د «قُلْ هُوَ اللَّهُ...» له لفظونو څخه دا خبره اړينه نه برېښي چې چا دي له «رسول الله» څخه دا غوښتنه کړي وي چې ته د خپل الله صفتونه بيان کړه او بيا «رسول الله» ورته دا سورة اورولی وي، خو لکه څنګه چې پورته مو ورته نغوته وکړه، هلته په چاپيريال کې ددې پوښتنې په اړه د تودوخې شتون ددې خبرې لپاره کافي وو چې دا سورة نازل شي او خلکو ته واورول شي. له دې څرګندېږي چې د «هُوَاللّـهُ» مطلب به دا وي چې «هغه الله» چې تاسو د هغه په اړه پوښتنې اوځوابونه او بحثونه او جدال کوئ که غواړئ د هغه په صفتونو پوه شئ واورئ هغه دادي؛ او ورپسې يې صفتونه بيان شوي او دا اړينه وه چې د ټولو مخالفينو خولې ټپې شي او د نورو صفتونو په اړه د پوهېدو لپاره لاره پرانېستل شي. د خدای تعالی د بشپړ توصيف او د قرآن دبلاغت تقاضا همدا ده چې دا د «هو» ضمير له هر حد او

(c) ketabton.com: The Digital Library

قيد او تعين څخه آزاد وي او د شأن يا محدودې او ملفوظې مرجع لپاره نه وي. او بايد د هغې مرجع د هستۍ مطلق کمال او د ټولو هستيو مرجع وي چې په ذاتي او کمالي حرکت کې هغه لټوي او آزاد او فطري عقلونه همغه مومي. له تقليد او حسه اغېزمن اندونه او اکتسابي عقلونه د هغه لپاره مختلف او محدود اسمونه، بنې او ورته انځورونه جوړوي. پر دې بنا د «هو» ضمير مبتداء او الله په جمله کې خبر دی او د وصفي معنا متضمن دی: «هغه» – هماغه مطلقه هستي او د فطرت په توسه څرګند شوی او بې نيازه مبداء او پرخپل ذات ټيکاو دی چې د هستۍ ښکارندې او شونتياوې په ټوليزه توګه ورته اړمنې او نيازمنې دي او پر هغه ټيکاو دي.

په زړه پورې ده چې نه يوازې د «قل» فرمان، پيغمبر ته د لومړي ځل لپاره په دې سورة کې صادر شوی دی، بلکې د «هُوَ» د اشارې نوم او د «الله» جلاله نوم هم د آيتونو د نزول د زماني ترتيب له نظره، له نورو سورتونو څخه مخکې په همدې سورت يعنې د توحيد په سورة کې راغلی دی. دا سمه ده چې له دې سورة څخه مخکې، پر پيغمبر د وحی شپږ لنډ پيغامونه نازل شوي دي: د علق سورة ۵ لومړني آيتونه [علق ۱ (۹۶:۱) تر ۵]، د مدثر سورة د پيل ۷ آيتونه [۱ (۷۴:۱) تر۷]، د عصر سورة د پيل ۲ آيتونه [عصر ۱ (۱۰۳:۱) او ۲]، د ذاريات سورة ٦ لومړني آيتونه [ذاريات ۱(۵۱:۱) تر ٦]، د تکاثر د پيل ۲ آيتونه [تکاثر ۱(۱۰۲:۱) او ۲] او د طور سورة ۸ لومړني آيتونه [طور ۱(۵۲:۱) تر ۸] ــ [د«سير تحوّل قرآن» کتاب د محاسبو د ۱۴ جدول مطابق]. خو له دې سورته په مخکينيو نازل شوو برخو کې يوازې ۴ ځله د «ربّک» نوم راغلی دی. لکه: «اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ... . اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ» [علق ۱ (۹۶:۱) او ۳]، «وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ» [مدثر۳(۷۴:۳)] او «إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ » [طور ۷(۵۲:۷)]. پوهېږو چې د «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» مبارکه جمله چې د ټولو سورتونو په پيل کې ليکل شوې ده، دا جمله يوازې يو ځل د سورة د پيل په توګه د حمد له سورة سره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بعثت په دريم کال کې [د اخلاص له سورة څخه دوه کاله وروسته] نازله شوې ده او له هغې وروسته د هر سورة په پيل کې اېښوول شوي ده.

له ټولو په زړه پورې دا چې د «هُوَ» اشاره نوم که د لومړي ځل لپاره په دې سورة کې راغلی دی، د آخرين ځل لپاره د بقره سورة په ۲۵۵ آيه (۲:۲۵۵) کې، چې د «آيةالکرسی» په نامه مشهور دی، او د پيغمبر(ص) د رسالت په وروستيو مياشتو کې نازل شوی دی: «اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ... وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ»، راغلی دی. د اخلاص په سورة کې د «هُوَ» اشاره د «اَللّهُ الصَّمَد» له نوم سره پيل کېږي، او د بقره په سورة کې د هغه صمدانيَت ته د «حَيّ او قَيّوم» او «علی او عظيم» له نومونو سره تفصيل ورکول کېږي.
سره ددې چې د «هُوَ» ضمير په قرآن کې راز راز مراجعو ته ورگرځي، خو که په ځانگړې توگه هاغه موردونه چې دا مرجع خدای ته ورگرځي [په: «هُوَ، لَهُوَ، فَهُوَ، وَهُوَ» ـ کې] وگڼو، شمېر يې ۲۹۰ ته رسېږي.

«اله» هر يو معبود ته ويل کېږي، خو له معرفه الف او لام سره، «الله» پر يوازي يو بېساري او لاشريک معبود دلالت کوي. د «الله» جلاله نوم [د سورتونو د بسم الله .. له ګڼلو سره او ۵ ځله د اللّهُم له تکرار سره] په ټوله کې ۲۸۱٦ ځله په قرآن کې تکرار شوی دی چې د عددونو جمع يې د لمانځه له رکعتونو سره مساوي ده [۲+۸+۱+٦= ۱۷]. دا شمېر، نه يوازې د خدای تعالی د پاتې نېکو نومونو څخه په قرآن کې، چې په واقعيت کې د «الله» صفتونه گڼل کېږي، ډېر دی، بلکې هيڅ يوه کليمه په دومره زيات شمېر په قرآن کې تکرار شوې نه ده. له دې وروسته، له زيات واټن سره د «قال» کليمې مشتقات دي [۱۷۲۱ ځلې] او له دې وروسته، د رب نوم [۱۰۰۰ ځلې: د رَبَّ له رېښې ۹۸۰ ځلې، او د رَبَوَ له رېښې ۲۰ ځلې].

«اللّه» اسم ذات دی، د عربو مشرکينو دا نوم د اسم ذات په توگه کاروه او په دې اړه هغوی کومه ستونزه نه درلوده، په قرآن کې يې د ټولو نېکو صفتونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره موصوف همدا نوم ګڼلی دی؛ فرمايلې يې دي چې هغه «اللّهُ اَحَدٌ» دی ـ لغتپوهانو د وَاحِدٌ او اَحَدٌ تر منځ دا توپير کړی دی چې احد هغه دی چې په ذات کې يې کوم شريک نه وي او وَاحِدٌ هغه دی چې په صفتونو کې څوک د هغه شريک نه وي ـ کېدی شي له همدې لامله وي چې د «احد» لفظ د الله له صفت پرته د بل چا د صفت په توګه نه دی راغلی، نو «احد» له [واحد] سره مرادف نه دی، ځکه چې واحد په شمېرنه کې لومړی او په اثباتي کلام کې راوړل کېږي. خو احد، نه لومړی عدد دی او نه معمولاً په ايجابي کلام کې ويل کېږي. احد، کله په اسمي معنا لکه «احدعشر» او کله هم په وصفي معنا راځي. خدای تعالی، «احد» دی يعني په خپل ذات او صفتونو کې شريک او ترکيب نلري. [واحد] دی خو دويم او درېم او .... نلري. «احد»، په دې آية کې د اللّه له خبر يا صفت څخه وروسته خبر دی. د خدای تعالی په اړه ددې صفت معنا، په تام او بشپړ وحدت کې مبالغه او له هر ډول صوري او عقلي ترکيب څخه نفي کول دي او د احديت اړينتيا او د ترکيب نفې، د علم او قدرت او حيات او ارادې د صفتونو کمال او جامعيت دی.

له ۷۵ موردونو څخه چې د «احد» صفت [په معرفه او نکره بڼه او له مختلفو ضميرونو سره] په قرآن کې تکرار شوی دی، يوازې په همدې يو آيت کې دی چې دا عنوان د «الله» لپاره کارول شوی دی. ددې پر ځای، د «واحد» [ياواحداً] عنوان ۲۱ ځلې د خدای تعالی په وصف کې راغلی دی.

لکه: «... إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ ...» [انعام ۱۹ (٦:١٩)]، «... وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهٌ وَاحِدٌ...» [مائده ۷۳ (٥:٧٣)]، « وَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ ...» [بقره ۱٦۳ (٢:١٦٣)].

اَحَد د ډلې او د يو شمېر د مجموعې له منځه پر يوه دلالت کوي، لکه: اِذا جاءَ اَحَدَکُمُ الْمُوت [هر کله چې ستاسو له يوه مرګ راورسېد]، چې د ډلې يا د افرادو د مجموعې له منځه يو فرد ته اشاره ده. په دې آية کې چون د باري تعالی له «ذات» څخه خبره کوي، [لکه؛ بې نيازي او نه زېږول او نه زېږېدل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېساريتوب او د مثل نه درلودل]، نو د اَحَد کليمه يې کارولې ده چې د هغه بېلوالي او خپلواکي له مخلوقه څرګند کړي. خو په هاغو موردونو کې چې د «الله» په اړه د «واحد» صفت کارول شوی دی، د هغه نېکو «صفتونو» او اسمونو ته لکه: الوهيت، ربوبيّت، خالقيت او مالکيت ته اشاره کوي چې مشارکت نه مني او د ډوله کېدو او تکثير او ويشنې وړ نه دی. که په «اَحَد» کې د خدای ذاتي توحيد تر نظر لاندې دی، په «واحد» کې د هغه رفتاري او د چلن توحيد څرګندوي چې په جوته توګه جزء نه لري او منفرد دی.

له دې څخه له هر اړخه يوګونيوالی څرګندېږي، لـه هـرې رشـتې او خپلـوۍ څخه پاکوالی او اوچتوالی د هغه له اړينياو ګڼل کېږي، له دې څخـه دا خـبره راوځي چې هغه قديم دی او باقي نور ټول مخلـوق او حـادث. دا اړينـه پايلـه ده چې ترې انکار د عقل خلاف دی نو دا ويل چې هغه **احد** دی په بله وينا دا ويل دي چې هغه قديم لم يزل او خالق دی.

ښه، داسې ويل د څه لپاره؟ مګر آيا پيغمبر داسې ويل چې خدای دوه دي، يا درې دي يا لس دي؟ مګر آيا پيغمبر(ص) په څو خدايانو معتقد وو چې الله ورته فرمايي ووايه الله يو دی. هيڅا دا نه دي ويلي چې پيغمبر(ص) له اسلام مخکـې څو خدايانو ته معتقد وو. پيغمبر(ص) د حَنَفيه دِلې په يو ښاخ پـورې اړونـد وو، حَنَفيان، چې د نسل لړۍ يې حضرت ابـراهيم(ع) تـه رسـېده. او دا څرګنـده ده چې هغوی څو خدايانو ته معتقد نـه ول. نـو، نـه پيغمـبر(ص) څـو خـدايانو تـه معتقد وو او نه د هغه د شاوخوا سيمو خلک، حتا تر موږ پورې. مـوږ مسـلمانان هم، که خدای نمانځي اوسو هيڅ يو هم داسې نـه دي ويـلي او هـيڅ يـو هـم داسې کومه عقيده نلرو چې خدای دوه دي يا سل دي. نو دا لومړۍ آيهٔ چې وايي **قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ** څه وايي؟ غواړي څه څيز څرګند کړي، چې مـوږ هغـې ته له پاملرنې سره بايد خپل ځانونه اصلاح کړو؟ نو په ظاهري توګه دا خـو مـوږ پورې اړه نلري. موږ خو الحمدللّه يوازې احد او يو، خدای ته معتقد يو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم: اللَّهُ الصَّمَدُ. «صَمد» یعني بشپړ [کامل]، ډک. که کوم لوښی سرخالي وي، لازم دی چې ډک یې کړي؛ یا که کومه نقشه بشپړه نه ده، باید بشپړه یې کړي؛ هر څیز چې لږ شانته کار ته اړتیا ولري بشپړ نه دی، خو خدای پوره دی، بشپړ دی، ډک دی. ډک دی یعني؛ په جوته توګه مطلقاً بشپړ او کامل دی. سربېره پر دې د الصمد د کلیمې لپاره چې کومې معنا ګانې ذکر شوي دي، څرګندېږي چې اصلي معنایې، ډېره او هر جسم او څیز چې ډک او ټپل شوی وي او تش ځایونه ونلري او خلل و نه مني. نو پر دې بنا، په «الصمد» د متعال خدای توصیفول، په دې کلیمه کې د مجاز له مخې اذهانو ته د نژدېوالي لپاره راغلی دی؛ چې د یو بشپړ او کامل قدرت د مطلق شتون څرګندوی اوسي، چې په ذات او صفتونو کې یې تحدید او تغییر او اغېز منل لار نلري او د پېښو ګرد پرې نه کېني. ځکه هر هغه څه چې محدود او متغیر او اغېز منونکی دی، هرومرو به پر نورو تېکاو وي او منځ به یې تش وي او له ځانه هستي او بقاء او کمال نلري. هغه مطلق او معروف وجود ته د «هو» له اشارې وروسته او د هغه د الوهیت او احدیت د نوم او صفت بیان، د «اللّه» د جامع نوم تکرار او د «الصمد» د جامع وصف تعریف، د «الصمد» په دې ځانګړې صفت کې الوهیت په ډېره زیاته او بشپړه توګه څرګندېږي.

د «صمد» نوم یوازې په همدې آیت کې راغلی دی او ورپسې دوو آیتونو کې یې هغه په ساده توګه معنا کړې دی: «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ. وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ».

د صمد په کلیمه کې یو ډول د ډک او ټپل شوي او ننوت نه منونکي مفهوم، [لکه کلکه او صافه ډبره،] شتون لري چې په مجازي بڼه له غیر څخه د مطلقې بې نیازۍ څرګندونه ده. په داسې حال کې چې ټول موجودات په خپل حیات او حرکت او ودې او کمال کې د نیاز او اړتیا لاس د خدای پر لور لري «يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ» [رحمن ۲۹ (۵۵:۲۹)] «هر څه چې په آسمانونو او ځمکه کې دي [= د ټول عالم موجودات] تل له هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوال [= د نياز غوښتنه] کوي [هر څوک د هغه د درشل سوالګر دی]، هغه هره شيبه په يو کار کې دی.»، انسانان هم د هغه د فضل او کرم فقيران دي، «يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ.» [فاطر۱۵ (۳۵:۱۵)] «ای خلکو، تاسو ټول [د ودې او کمال په مسير کې] الله ته اړ یاست، او يوازې الله دی چې غني [نا اړمن او] ستايل شوی دی.»، د هغه د درشل پر لور د تګ تکل لري او له هغه پرته سترره، موخه، مقصد او مرام نه لټوي، له دې کبله د «صمد» په کليمه کې «د قصد کولو» او تکل مفهوم غلبه کړې ده. د هاغو روايتونو پر بنسټ چې له سترو لويانو نقل شوي دي، د خدای تعالی صمدوالی مساوي دی له: خوراک او څښاک، سترړيا او خوب، تغيير، اووښتون، ترکيب او تکثير، ټوټه کېدو او زيږون او...څخه، نااړمنتيا او بې نيازي.

هر څه چې د کمال د صفتونو په اړه، له هر جهت او اړخه، چې فکر وکړو په هغه کې بې نهايت دي. او بې نهايت داسې يو څيز دی چې پر هغه نه ورزياتيږي. په هغې زمانه کې په عدد او رقم د خلکو سر نه خلاصيده چې ورته ووايي خدای بې نهايت دی. «الله الصمد» يعني خدای بې نهايت دی. په خپلو ټولو څيزونو کې بې نهايت دی: په علم کې، په حکمت کې، په عظمت کې، په الوهيت کې، په رحمت کې، په عفوه کې، په عزّت کې ... لنډه دا چې په ټولو څيزونو کې. نو، هيڅ کمال داسې نشته چې انسان يې تصور کړي چې وکولی شي د هغه پر ذات وراضافه کړای شي. سمدم له «احد» څخه وروسته چې دلته د «صمد» د صفت په راوړلو يې دا يادونه کړې ده چې د احد له لفظ څخه د خدای تعالی د يوګونيوالي او له نورو پرته او بېل چې کوم انځور مخې ته راځي څوک داسې و نه ګڼي چې الله تعالی کوم بېل او خاموش او بې اړيکې علةالعلل دی چې دا غلط پوهېدنه هم د نورو وسيلو او ملاترو د لټولو سبب جوړېدلی شي. له دې غلط پوهېدنې څخه د بچ کېدو لپاره يې «اللَّهُ الصَّمَدُ» ووېل او دا يې واضحه او څرګنده کړه چې سره ددې چې الله له ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښخه بېل، ناآرمن او بېساري او بې له ټولو دی خو هغه د ټولو خبرنېوی او لاس نېوی هم کوي او د ټولو لپاره د پناه اخيستنې د سترغر په توګه دی د ټولو لپاره د ستونزو د حل يوازينی درشل او مرجع دی د هغه بندګان چې کله هغه ته فرياد کوي هغه يې فرياد اوري او د ټولو فرياد ته رسېدنه کوي.

ښه، اوس له دې خبرې څخه موږ څه درک کوو؟ کله چې وايو «الله الصمد» دا زموږ له ژوند سره څه اړيکه لري؟ څه ډول [په اصطلاح] زموږ په ژوند کې اغيزمن کېږي؟ کله چې «الله الصمد» وايو، بايد خپل ځان ته ستانه شو چې اوس زه بايد څه وکړم او زه څه وظيفه او دنده لرم؟.

دريم: لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ. خدای تعالی نه [له څه شيزه] زېږېدلی دی او نه [کوم شيز] زېږوي. ډېر ښه، مګر آيا چا داسې کومه ادعا کړې ده؟ موږ چې وسمهال دا آية لولو غواړو څه شيز ترې ومومو؟ پاملرنه وکړئ چې له زېږولو او زېږېدلو څخه مطلب يوازې د انسانانو په اړه خبره کول نه دي؛ ټول موجودات چې موږ يې پېژنو، له حيواناتو نېولې تر نباتاتو او ګياه ټول، د نسل او مِثل توليد کوي. مثلاً هره ګياه له يوه تخمه راوتلې او پخپله هم يو تخم توليدوي. حتا جامد جسمونه هم همدا ډول دي. د بېلګې په توګه رسوبې ډبرې، يا فرض کړئ اوريزې ډبرې، له هاغو موادو چې په ځمکه کې دننه شتون لري، د اورغورځي له آغېزه يې، داسې ښه موندلې ده. نو، دا ډبره له يو شيزه زېږول شوې ده. کله چې فورمول يې وينو، مثلاً څومره اوسپنه لري، څومره سيليکان، يا څومره کاربن په کې شتون لري، معلومېږي چې کومو عناصرو يو تر بله لاس ورکړی چې دا ډبره او خاوره جوړه شوې ده. نو، په دنيا کې هيڅ شيز داسې نه شته چې له بل شيزه رامنځته شوی نه وي او پخپله هم په خپل وار د بل شيز د شتون علت او لامل شوی نه وي. دا ډبرې همدا اوس هم په خاورې د تبديلېدو په حال کې دي. طبيعت ټل د تحول او اووښتون په حال کې دی. په بنسټيزه توګه په دنيا کې هيڅ شيز شتون نه لري چې مخکې او وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونلري. هر یو موجود له یو ځایه راوتلی دی او پخپله هم د بل څیز د رامنځته کېدو پیلیز او لامل دی. یوازې خدای تعالی دی چې دا حکم د هغه په اړه رښتینی او صادق نه دی «و هُوَ الْأَوَّلُ، وَالْآخِرُ، وَالظَّاهِرُ، وَالْبَاطِنُ». [حدید۳(۵۷:۳)] نو دلته په دې سورة کې، فرمايي خدای تعالی نه زېږول شوی دی او نه کوم زوی زېږوي، نو، نه حضرت عیسی د خدای زوی دی او نه بل څوک؛ چې نور یې نسبت ورکوي.

فطري معبود «هو» ته له اشارې وروسته، او د «الله» د جلاله نوم ذکر، چې د هغه د یوازېتوب او یووالي ښکارندوی دی، هغه مهال ددې نوم تکرار د «صمد» له جامع نوم سره، چې له ایجابي اړخه د هغه مطلقه بې نیازي او له هر اړخه د هغه بې نهایت والی رسوي، دادی چې له سلبي بُعده د مشرکینو او اهل کتاب باورونه د پرښتو او انبیاؤ د خدای په زوی ګڼلو کې، او هغه ته د انتساب ادعا لکه: د خدای سیوری، د خدای روح، الهي برم، فرّه ایزدي او دې ته د ورته عنوانونو لاندې مردود او ناسم ګڼي. خدای نه د ولادت او تجزیه او ترکیب او تأثیر منشأ ده، او نه له څه څیزه رامنځته شوی دی. د هستۍ جهان د هغه په اراده او علم رامنځته شوی دی او پر هماغه ټیکاو دی. نه مادي موجود له هغه متولد کېږي [لکه څنګه چې ګیاه له ځمکې، اوبه له چینې، مېوه له ونې او ...] او نه کوم لطیف موجود لکه روح [بشري پنځګونه حسونه او د هغوی اغېزې]، نه خوب او ستړيا پر هغه راځي، نه غم او خوښي، ویره او هیله، لوږه او تنده پرې راځي. د صمد نوم په ټولو اړخونو کې مطلق کمال په خپل ځان کې رانغاړي.

که له «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ» څخه مقصد یوازې زېږېدل د انسان په ډول یو انسان له بل انسان څخه وي او ووایو خدای تعالی څوک زېږولی نه دی یعنې اولاد نه لري، او له چا زېږېدلی نه دی یعنې د بل موجود اولاد نه دی، یوازې هاغو ارتاویزو او خرافه وزمو عقیدو ته چې له اسلامه مخکې یې په مختلفو ادیانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې شتون درلود، د نفي ځواب ورکوي؛ يعنې هاغه څه چې په مختلفو دينونو کې ويل کېدل پر دې بنا که څوک وايي چې کوم څيز د خدای اولاد دی [باطل دی.] د بېلګې په توګه؛ مسيحيانو چې ويل عيسی د خدای زوی دی. [چې دا خبره، لا تر اوسه د مسيحيانو په مذهبيانو کې له منځه نه ده تللې]. يا پخپله د جاهليت عربانو به ويل؛ پرښتې د خدای اولاد دی او پرښتې يې له ښځينه جنسه انګېرلې او ويل يې چې؛ دوی د خدای لوڼه دي. د دينونو له تاريخونو سره سم له پخوانيو دينونو څخه هيڅ داسې دين نه وو چې دا خرافه په کې ننوتې نه وي چې خدای اولاد لري؛ يو څيز يې هرو مرو د خدای د اولاد په توګه فرض کړی دی. بشر له دې چې د اولاد درلودل يې د خپل ځان لپاره کمال ګڼه، او ليدل يې چې کوم انسان که اولاد ونلري ابتر او ناقص دی ويل يې چې څنګه کېدی شي زموږ خدای زوی ونلري، او موږ اولاد ولرو؛ که موږ اولاد ونلرو زموږ لپاره نقص او نيمګړتيا ده، نو هروهرو بې اولادي هم د خدای لپاره نقص او نېمګړتيا ده. همدا لامل وو چې ـ کابو ـ په ټولو تېرو اديانو کې دې باطل فکر لار موندلې ده چې خدای زوی لري. البته دا جوته ده چې د الهي پيغمبرانو [حتا د هاغو پيغمبرانو چې په واقعيت کې فيلسوفان ول نه پيغمبران] د دينونو په اصل کې دا فکر شتون نلري، چې خدای زوی لري، خو وروسته دا خرافات د يو تحريف په بڼه په اديانو کې وارد شوي دي. مثلاً په اصلي مسيحيت کې هيڅکله دا فکر شتون نلري چې مسيح د خدای زوی دی، خو دا فکر وروسته په مسيحيانو کې پيدا شو.

د زردشت په اصلي ښوونو کې داسې خبرې شتون نه درلود چې خدای زوی لري، خو د ساسانيانو په دوره کې، د زردشتيانو په منځ کې، [که هغه زرواني زردشتيان ول او يا که نور ول،] دا ډول ارتاويزي او خرافاتي خبرې پيدا شوې او هاغه فرقه چې زروانيان بلل کېږي عقيده لري چې اهورامزدا پخپله د خدای زوی دی، اهريمن هم د خدای زوی دی او اصلي خدای «زروان»

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی او زروان يو مهال د زوی درلودلو هيله درلوده، سلګونه کلونه د زوی په هيله کې وو، وروسته يې نذر وکړ چې قرباني به وکړي که زوی ولرې، [ووينئ بشر څه راز خرافات جوړوي] وروسته يې احساس کړل چې په خپله ګېډه کې يې زوی پيدا کړی دی او د يو پر ځای يې دوه زامن پيدا شول، غبرګوني يې وزېږول، يو اهورامزدا او بل اهريمن، او بيا يې څو زره کاله دا اهريمن او اهورامزدا يو له بل سره په مقابله کې واچول، په دې ډول ډېرې کيسې يې ورته جوړې کړې چې داسې او هغسې يې وکړل، په دې ډول ډېر چټيات.

يو مسلمان وګړی بايد خپل ځان له دې ډول عقيدو څخه پاک او بېل وګڼي او په ځانګړې توګه د «قُلْ هُوَ اللَّهُ اَحَدٌ» مبارک سورة په پام کې ولري. البته دا مضمون په قرآن کې زيات تکرار شوی دی، لکه: «وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا» [اسراء ۱۱۱((۱۷:۱۱۱))]. او وروايه ځانګړې ستاينه هغه الله ته ده چې نه يې څوک زوی نيولی او نه [د هستۍ پر جهان] په واکمنۍ کې يې کوم شريک شتون لري او نه يې د بېوسۍ له لامله کوم ملګری [او مرستيال] ورته شته او [پر دې بنا] هغه ستر وګڼه، ستر ګڼلی [د هغه د بېنهايت والي په تناسب].

خو د «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ» آية له دې معنا څخه [چې خدای نه زېږېدلی او نه يې زېږولی] ډېر پراخه او وسيع مفهوم لري. ومو ويل چې زېږېدل، يوه عامه او پراخه معنا لري. که د هغه دا عامه او پراخه معنا په نظر کې ونيسو، د مادي او طبيعت د عالم ټول موجودات، هم زېږوي او هم زېږول کيږي، يوازې مؤنث جنس نه دی چې زېږوي، مذکر جنس هم زېږول کوي؛ يوازې مؤنث او مذکر جنسونه نه دي چې زېږوي؛ جمادات هم زېږونه کوي؛ مرکبات زېږېدنه لري، عناصر زېږېدنه لري، ذرې او اتومونه زېږېدنه لري. لمر زېږېدنه لري. لمر تل د زېږونې په حالت کې دی او پخپله هم له بل څيزه زېږېدلی دی. سپوږمۍ او ستورې او هوا او ځمکه او ګياهګانې همدا راز هم زېږېدلې او هم ترې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زېږېږي؛ هر څيز چې تاسو په نظر کې ونيسۍ تل د زېږېدنې په حالت کې دي او پخپله هم له کوم بل څيزه زېږېدلي دي.

نو د خلق کولو او زېږولو تر منځ توپير دی. زېږېدل په عامه معنا يعنې دا چې يو موجود له بل موجوده خارج شي؛ يو موجود چې اصلي ماده يې په بل موجود کې تکوّن او شتون مومي او له هغه راوځي. زېږېدنه يعنې د يو موجود له بطن او ګېډې څخه د بل موجود راوتل دي، خو لومړی چې راوځي ډېری يې بشپړ نه راوځي، نيمګړی او کوچنی راوځي، وروسته په تدريج ورو ورو وده کوي بشپړېږي او سترېږي؛ لکه څنګه چې د انسان او حيوان بچی، له رحم څخه لومړی کوچنی راوځي وروسته سترېږي. که دوه موجوده فرض کړو چې يو موجود د بل موجود په بطن کې تکّون ومومي [يعنې هسته او زنی يې د بل موجود په بطن کې تکّون ومومي] او بيا وروسته له هغه راووځي، دا که هغه وروسته تکامل ومومي، يا تکامل ونمومي، دا زېږېدنه ده. که په دې ډول په نظر کې ونيسو، ځمکه هم تل د زېږون په حالت کې ده. معدنونه د ځمکې په بطن کې تکوّن مومي او وروسته ځمکه دا معدنونه چې د زرګونو او ميليونو کلونو په اوږدو کې يې د ځمکې په بطن کې تکوّن او شتون موندلی له خپله ځانه [له خپلې ګېډې] بيرون کوي او زېږوي. پخپله ځمکه هم زېږېدلې ده. دا خو د علمي نظريو وينا ده چې دا ځمکه او لمر او ستوري يو تر بله نښتي ول او وروسته بېل شوي دي، نو دا ټول زېږېدلي دي. قرآنکريم هم فرمايي: اصلاً ځمکه او آسمان، لومړی يو پر بل پورې نښتي ول، يعنې يو ځای ول، نو وروسته مو‌ږ يو له بله بېل کړل: «أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ» [انبياء ۳۰ (۲۱:۳۰)] آيا هغوی چې [له توحيدي حقيقتونو څخه] انکار وکړ نه ويني چې آسمانونه او ځمکه سره نښتي ول، بيا مو هغه بېل کړل او له اوبو مو ټول ژوندي څيزونه پيدا کړل؟ آيا [د خدای په توسه طبيعت ته د ژوند بښلو له کتلو سره] بيا هم ايمان نه راوړي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

آيا لمر له ازله همدا د لمر په بڼه وو؟ يا لمر په بله بڼه وو، بيا وروسته يې د پيدايښت پيلیزې برابرې شوې او وروسته، له نورو موادو سره په دې بڼه اووښتی دی، چې علما په دې لټه کې دي چې د لمر، سپوږمۍ او ددې خبر د نورو د پیدایښت او تکوّن پر کيفيّت پوه شي چې څنګه ول او له کومه رامنځته شوي دي؟ پخپله لمر هم چې هرې لور ته «نور» ځلوي، دا نُور ځلول يې د انرژي خارجول دي. دا چې نُور او انرژي له خپل ځانه راوباسي، دا پخپله زېږونه ده.

فيلسوفان او حکيمان مدعيان دي چې هيڅ موجود په دې عالم کې نه پيداکېږي، يا نه متکوّن کېږي مګر دا چې له مخکې موجودې يوې مادې څخه پيدا شوی دی. لکه پدې عبارت چې کې وايي: كُلُّ حادِثٍ مَسْبوقٌ بِمادَّةٍ وَ مُدَّةٍ. يعنې هر څيز چې تازه را پيدا کېږي، ماده يې له مخکې موجوده وه او د هاغې مادې له ګېډې راوتلی او هماغه مادّه په فلسفي اصطلاح کې، د هغه لپاره د مادې او مور حکم لري.

آيا مور او پلار د اولاد خلق کوونکي دي؟ نه، دوی د اولاد والدين دي، هر بچې يو ځل له پلاره او بيا د مور له رحمه زېږېدلی. نو له دې لامله پلار او مور د بچي زېږوونکي دي يعنې د بچي د راوتلو تګلارې دي، نه د بچي خالق.

خو خدای تعالی د څيزونو خالق او ابداع کوونکی دی، يعنې نه د خدای وجود له کوم ځايه زېږول شوی او نه دا ټول موجودات چې د خدای تعالی پنځونه ده، له خدای تعالی زېږېدلي دي. آيا ددې معنا چې خدای تعالی عالم خلق کړی دادی چې عالم يې زېږولی دی؟ يعنې عالم د خدای له وجوده زېږېدلی او بيرون راوتلی؟ نه، عالم د خدای له وجوده نه دی راوتلی. خدای تعالی عالم ابداع کړی يعنې پنځولی دی. پنځونه، ابداع او خلقت دی. او دا مطلب په علمي او فيلسوفانه نظريو توضيح کېدی نشي او کوم مثال هم نلري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر حال مفسرين او علماء، خلقت په «جلوه» [ځلا، برېښ، ځليدنه او ښکاره کېدنه] تعبير کوي. که پوښتنه وکړئ لکه څنګه؟ وايي اصلاً مثل نلري.

موږ بايد همدومره پوه شو چې له خدای سره د خلقت د عالم نسبت زېږېدنه نه، بلکې ايجاد، ابداع، خلقت او پنځونه ده، چې د خدای تعالی د جلوې د ښکاره کېدني په حکم کې دی پرته له دې چې د خدای تعالی له وجوده کوم څيز په کومه بڼه ښکاره شي.

له دې ښکاره کېدني چې موږ د «اَلصَّمَد» له کليمې څخه هم کولی شو د «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ» نتيجه واخلو. د نيګمړي او تش منځي موجود خاصيت، يعنې هاغه موجود چې په ذات کې يې نېمګړتيا او تشه شتون لري [او دا تشه له بل ځايه په تدريجي توګه بايد ډکه شي] داده؛ چې زېږول شوی وي او وروسته وزېږوي. خو هغه ذات چې صمد [بشپړ او ډک] دی يعنې په ذات کې يې له هستۍ هيڅ تشه شتون نلري او د هغه هستي عين ذات دی او همدا راز غنا او نااړمنتيا د هغه عين ذات دی هغه [نه زيږول شوی او نه زېږوي].

په ځينو تفسيرونو کې يې هم د «صمد» په اړه د هغه اړينتياوې ذکر کړي دي چې تغيّر او تبدل او تکامل په هغه کې نه فرض کېږي او محال دي. هغه موجود چې صمد دی، د صمدوالي او تر دې بريده د کمال او بشپړوالي اړينتيا يې داده چې لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ. کوم موجود چې له بل ځايه زېږول کېږي يو ناصمد او تش موجود دی، او کوم موجود چې زېږونه کوي او له خپل ځانه يو څيز بيرون ته ورکوي بيا هم داسې يو موجود دی چې منځ يې تش دی او پرله پسې ډکېږي او تشېږي، يعنې داسې يو موجود نه دی چې په خپل ذات کې دننه يې ډک وي.

پر دې بنا د «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ» معنا يوازې دا نه ده چې خدای زوی نلري يعنې عيسی د خدای زوی نه دی، عُزَير د خدای زوی نه دی، پرښتې د خدای لوڼه نه دي، او خدای د هيڅ مور او پلار اولاد نه دی؛ بلکې معنا يې له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره پراختره ده او هغه داده چې: د خدای تعالی ذات د طبیعت لـه سنخ او جنسه نه دی، د مادي عالم او موجوداتو له سنخه نه دی، حقیقي دی د مـادې ماوراء او اخوا؛ چون همدا چې مادي وي، هم زېږول شوی او هم زېږوي.

څلورم: وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ. او هیڅوک [او هیڅ څیز] د هغه په څېر نه وو او نه دی او نه به وي. «كانَ» له زمانه راوتلی دی. یعنې نه په تېر کې، نه په اوس کې او نه په راتلونکې کې د هغه لپاره کُفو او برابر او ساری او جوړه ګڼلی شو. همچاری نلري؛ څوک د هغه تر څنګه په الهي او خدایي امورو کې حتا وړوکی نقش هم نلري. موږ تر دې ځایه پوه شو چې خدای هغه دی نه دا او نه هاغه، چون نامحدود او لایتناهي دی. هغه الله دی؛ عقلونه د هغه د ذات له درک کولو ناتوان دي. هغه صمد دی. هغه «لَمْ يَلِدْ» دی. هغه «لَمْ يُولَدْ» دی. آیا دا خدای ته ځانګړي او مختص دي؟ یا کوم بل موجود هم غیر له هغه مثلاً یوه مقربه پرښته یا پیغمبر اکرم هم دا ډول دی او دا صفتونه د هغه په اړه هم دي؟ آیا د پیغمبر په اړه هم کېدی شي وویل شي «هو» هغه دی؟ یا دا چې پیغمبران دا دي او هاغه دي؟ نه، «هو» یوازې همده ته ځانګړی او منحصر دی. هغه داسې یو ذات دی چې یوازې هغه ته منحصرًا باید وویل شي «هو» نه هذا او ذاک. یوازې هغه ته په منحصره توګه باید وویل شي – الله – نه له هغه پرته. هغه منحصرًا یوازې «احد» دی نه غیر له هغه. هغه منحصرًا صمد دی نه غیر له هغه. هغه منحصرًا «لَمْ يَلِدْ» دی. هغه یوازې او منحصرًا «لَمْ يُولَدْ» دی.

نو «لَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ». «كُفْو» یعنې ساری، بډه، هم شان، یو شان، سیال. دوه هم شان، برابر او سیال موجوداتو ته کفو وایي. لکه څنګه چې په واده کې وایي آیا هلک او جینۍ یو د بل کفو دي؟ یعنې یو له بل سره هم شان او سیال دي؟ له اسلام مخکې ټولنیزه سیالي او یو شان والی د اعتبار وړ ول؛ که جینۍ د اشرافو له طبقې وه او هلک له ټیټې طبقې یا پر عکس، ویل یې دا واده سم نه دی چون دوی یو د بل کفو نه دي. اسلام وفرمایل: «اَلْمُؤْمِنُ كُفْوُ الْمُؤْمِنَةِ» د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کفو لپاره اساسي شرط مؤمن کېدل دي، همدا چې دوه کسان مؤمن شول یو د بل کفو، سیال او برابر دي.

په وروستي سلبي تعریف کې، د «هو» په ذات او صفتونو کې چې مطلقه هستي ده او د جلالي او کمالي صفتونو ټولګه ده د هر ډول مثل او ساري نفي کوي؛ د هستۍ جهان او ټول مخلوق او پنځ پر هغه اړه او تړاو لري او ټول د هغه د رحمت په رڼا کې پر هغه پورې قائم او ټیکاو دي.

په بله وینا: دا ټول چې مو وویل هُوَ، الله، احد، صمد، لَمْ یَلِدْ، لَمْ یُولَدْ، آیا غیر له خدایه د بل چا لپاره هم کوم «هُوَ، صمد، الله، لم یلد، لم یولد» لرو؟ نه، وَلَمْ یَکُن لَّهُ کُفُوًا أَحَدٌ. او د هغه لپاره کوم سیال [ساری، هم شان، بډه] نشته، نه، هیڅوک او هیڅ څیز. داسې نه چې څوک د ملائکو په اړه داسې کومه خبره وکړي یا د کوم پیغمبر په اړه، همدا راز د پیغمبر د کوم صحابي په اړه داسې خبره کول ناسمه او ناروا ده، همدا راز د امامانو او بزرګانو په اړه داسې وینا نشي کېدی. دا یوازې الهي ذات ته انحصار او ځانګړې ده.

نو، موږ له دې څخه څه استفاده کولی شو؟ ایا دا یې یوازې د پیغمبر د زمانې مشرکینو ته ویلي دي؟ یعنې یوازې هغوی شرک ته اعتقاد درلود؟ هو، هغوی اعتقاد درلود چې پرښتې د خدای لوڼه دي! ویل یې خدای رب الارباب دی، هغه موږ پنځولي یو، خو د جهان اداره د پرښتو په لاس کې ده او پرښتې هم د خدای لوڼه دي. نو، یو نسبت د هغه لپاره قائل ول. خو بحث په دې کې دی چې دا ادعاګانې خو مشرکینو پورې اړه لري، موږ یې ولې ووایو؟ نن ورځ مسلمانان باید ولې هغه ذکر کړي. یعنې دا چې نوره خو یې د کارولو اړینتیا له منځه تللې. دا داسې یو څیز دی چې هغوی ته ویل شوی دی او نن ورځ په جهان کې هیڅوک پرې معتقد نه دی چې ووایي خدای تعالی زېږول شوی یا زېږوي. که څوک خدای تعالی ته اعتقاد ولري، نو داسې څیزونو ته خو نور قائل نه دي. نو، مطلب یې څه دی چې دا سورة تر دې کچې مهم دی او په اړه یې دومره زیاته توصیه شوې ده، چې ویې لولئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سورة پيغام:

و مو ويل چې موږ په خپلو پنځګونو نمونځونو کې روږدي يو چې دا سورة د حمد له سورة څخه وروسته [چې ثابت دی] تل پرله پسې قرائت کوو. پر دې ترتيب هره ورځ لږ تر لږه لس ځلې د هغه الفاظ تکراروو پرته له دې چې هاغه پيغامونه چې د «قل» له فرمان پسې راغلي دي، له ځان سره تېر کړو، او په مفهوم يې ځان پوه کړو. البته د حمد له سورة وروسته يو سورة [يا له سورة څو آيتونه] انتخابي او اختياري دي، له دې سره سره ډېری له موږ بيا هم تل د اخلاص سورة غوره کوو. که څوک هم وغواړي د هغه لامل وپوښتي له دې پرته بل کوم ځواب نه ورکول کېږي چې؛ عادت شوي يو، چون مختصر او لنډ دی، مګر کېدی شي غير له دې ولولو؟ او ددې په څېر له ډېريو خلکو نور څه نه اوريځ. خو په اصل کې د پيغمبر اکرم(ص)، سترو امامانو(رح)، د حضرت رسول د ملګرو او علمائو د پرله پسې او په تکرار او ټينګار توصييو له لامله دی؛ په داسې ډول چې د هيڅ يو سورة په اړه، ددې سورة په کچه حديث او روايتونه نه دي نقل شوي، او د هغه دا ارزښت يې د توحيدي بنسټ له لامله د قرآن له دريمې برخې سره برابر ګڼلی دی [د توحيد په اړه آيتونه د قرآن دريمه برخه تشکيلوي].

پورتنی په ټينګار توصيې دا پوښتنه په ذهن کې پاروي چې مګر موږ خو ډېرو خدايانو ته معتقد نه يو او يا موږ خو له دې انحراف سره مخامخ نه يو چې پرله پسې پر خپل ځان تلقين کړو «قل هو الله احد»؟.... له علمي پرمختګونو او د بشر له عقلي ودې سره وسمهال د بت نمانځنې او په ارباب الانواع د اعتقاد درلودلو ټغر د ځمکې له ډېريو سيمو څخه ټول شوی دی او د اسلامي ټولنو په اړه خو دا پوښتنه اصلاً مطرح نه ده، مګر آيا موږ خدای تعالی خالي او خلل منونکی او اړمن ګڼو چې ووايو «الله الصمد»؟ مهمتر دا چې کوم يو مسلمان تر اوسه دا ادعا کړې ده چې خدای تعالی زېږول شوی يا زېږوي، چې ټول بايد دا اصل پرله پسې تکرار کړي چې «لم يلد و لم يولد»؟ او سر بېره پر دې، مګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ د خدای لپاره د برابرۍ، سمون، ساري او مثل له قائلېدو سره مخامخ يو چې هره ورځ پر خپل ځان دا تلقين کوو «و لم يکن له کفواً احد»؟ ....

وينو چې پورتنۍ پوښتنې ځوابونه غواړي او بايد په لټه کې يې اوسو. سره له دې چې يو شمېر پر دې اعتقاد دي چې دا آيتونه د پيغمبر د هممهالو بت نمانځونکو او د تېرو مشرکينو په اړه دي او له مسلمانانو سره هيڅ اړيکه نلري! په دې صورت کې بله پوښتنه مطرح کېږي چې که له موږ سره کومه اړيکه ونلري او په تېر تاريخ کې د خلکو د انحرافي اعتقادونو له شرحې پرته، زموږ د نن ورځ ژوند لپاره کوم پيغام نلري، نو ولې د هغه په اړه له نورو سورتو څخه يې زياته د تلاوت توصيه شوې ده؟ ددې چار حقيقت دادی چې ددې سورة پيغام د قرآن اصلي ترين او اساسي ترين پيغام دی، چې نن ورځ هم له تېر څخه ډېر او د پيغمبر(ص) له زماني څخه زياته معنا او مصداق او موضوعيت لري! ځکه چې د وسمهال شرک له تېر څخه ډېر پيچلی او ناليدی دی، او راز راز بڼې او ډولونه يې پيدا کړي دي، او ددې سورة د ذکر تلقين او تکرار ته زموږ تلپاتې اړتيا لا هم زياته شوې ده. خو بايد د کليمو او لفظونو د قالب پر ځای، د هغوی د معناو او مفهومونو روح ومومو. بايد ووينو تېر مشرکين د کومې فلسفې او ليد پر بنسټ داسې نظرياتو ته رسېدلي ول، او خپلې کړنې به يې له کوم ميزان او انډول سره توجيه کولې او څه ډول د يو خدای په عبادت کې په شرک اخته کېدل؟ آيا د هاغو افکارو او عقيدو بنسټونه منسوخ او له منځه تللي، يا ريښې يې لا تر اوسه پاتې دي او يا لا ستر غښتلي ډډونه او راز راز څانګې او پاڼې ترې وېشل شوي دي؟ په دې صورت کې لومړی بايد له لنډيز او اجمال سره، د مشرکينو اعتقادات هاغسې چې قرآن ستايلي دي تر نظر لاندې ونيسو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعنې دا چې د ښه روښانه توضيح لپاره بايد، لومړی بايد د پيغمبر عصر ته يوه اشاره وکړو چې د پيغمبر(ص) د زمانې مشرکانو څه ډول فکر کوه چې دا آيتونه د هغوی لپاره نازل شوي دي او موږ نن ورځ څه ډول فکر کوو. قرآنکريم د مشرکانو اعترافونه بيان کړي دي او ويلې يې دي چې د هغوی اندونه څه راز ول. بايد يادونه وشي چې نه يوازې د پيغمبر هممهالو مشرکانو، بلکې د هيڅ پېر او دور مشرکانو د خالق او پنځګر له شتونه انکار نه کاوه. په هيڅ دوره کې هيڅ پيغمبر نه دی راغلی چې خلکو ته ووايي خدای تعالی ونمانځئ. او همدا راز په قرآن کې موږ اصلاً نلرو چې کوم پيغمبر راغلی وي چې خلکو ته ووايي خدای ونمانځئ. خلکو خو تل په يوه بڼه نه يوه بڼه د خدای نمانځنه کوله. خو په اصل کې د خدای نمانځنې ډول دی چې مهم دی؛ يعنې هغه څه چې د انبياؤ مقصد دی توحيدي او خالصه خدای نمانځنه ده، نه هاغه خدای نمانځنه چې په شرک ککړه او لړل شوي وي؛ د داسې خدای نمانځنې په اړه چې غلطې انګېرنې هم ورسره ګډې شوې وي، مخنيوی يې د ټولو پيغمبرانو رسالت وو. او هر پيغمبر د شرک د عناصرو له منځه وړلو لپاره مبارزه کوله.

د مشرکينو اعترافونه: معمولاً داسې انګېرل کېږي چې مشرکين د خدای له شتونه منکر ول او بُتان يې خپل خالق ګڼل، په داسې حال کې چې لکه څنګه چې مخکې مو هم ورته نغوته وکړه؛ نه د پيغمبر هم مهالي مشرکين او نه د هيڅ پيغمبر د زمانې مشرکين د خدای تعالی له وجود او شتونه منکر ول! د پيغمبرانو ټوله خبره د توحيد يعنې د يونمانځنې پر سر وه، او د الاهه او متفرقو اربابانو د نقش، بالذات نفي کول وو. هغوی تل او پرله پسې «لا تعبدوا الا الله» ويل او په عبادت کې به يې اخلاص مطرح کاوه. په داسې حال کې چې مشرکينو بشري نفس ته له قياس سره، خدای تعالی لکه د پادشاه په څېر او خپل ځانونو يې لکه د رعيت په څېر انګېرل چې په مطلقه توګه له پادشاه سره د اړيکې نيول او لاسرسی هيڅ امکان نلري او ولس د هغه فرمانونه د واکمنۍ د پوړونو په لړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د ژاندارم او دولتي کارمندانو له لارې مومي. هغوی خدای تعالی «رب الارباب» يعنې د پرښتو پالونکی ښتن ګاڼه او په دې معتقد ول چې لکه څنګه چې د پادشاه له شأن او برم سره دا نه ښايي چې نيغ په نيغه له رعيت سره خبرې وکړي نو امرونه يې د وزيرانو، لوړ پوړو چارواکو او اشرافو له لارې د ملت پرګنو ته رسېږي، او هم د کارمندانو له لاري د خلکو عريضې او غوښتنې لوړ پوړو چارواکو او د هغوی له لارې پادشاه ته رسېږي. همدا راز د «الله» شأن هم د انسانانو په عالم کې له دخالته اجل او ډېر اوچت دی او د واسطو [لکه ملائکو، جنياتو، سلطان ظل الله، قديسينو او نورو ...] له لارې خپل امرونه انسانانو ته رسوي. «الله» د هغوی ارباب او هغوی زموږ اربابان دي چې بايد د هغوی عبادت او اطاعت وکړو چې هغوی «الله» ته زموږ د تقرب وسيله شي. [په دې اړه د آيتونو مونډلو لپاره له دې سره ملو (۱) او (۲) شرحو ته مراجعه وکړئ]

قرآن د «زمر» په سورة [دريم آية] کې د هاغو کسانو استدلال چې پرته له خدايه اولياء نيسي داسې نقل کوي: «موږ ددوی عبادت نه کوو مګر له دې کبله چې د «الله» لور ته زموږ د تقرب وسيله شي!» [... وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى ...] [زمر۳ (۳۹:۳)]. له دې مخکې فرمايي: أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ. [زمر۳(۳۹:۳)] دين بايد د خدای لپاره خالص وي خو وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ هاغو کسانو چې له خدای پرته د خپل ځان لپاره نور اولياء اختيار کړي دي. ددې کسانو ادعاء څه ده؟ دا چې...مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى...[زمر۳(۳۹:۳)] وايي دوی الله ته زموږ د تقرب وسيلې دي. موږ خو البته د الله عبادت کوو، خو دا بُتان موږ هغه ته نژدې کوي. په مقابل کې الله تعالی ددوی په اړه فرمايي: إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ. [زمر۳(۳۹:۳)] خدای تعالی هيڅکله هاغه څوک چې تر دې بريده دروغجن او کَفّار وي هدايت او غوربدا ته نه رسوي. «کاذب» يعنې ډېر دروغجن او «کفّار» هم هاغه څوک چې په ناشکرۍ کې مبالغه کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ډېر ناشکره دی. داسې بریښي چې په عبادت کې خلوص د هر دین بنسټیز پیغام دی. خدای تعالی چرته ویلي دي چې نژدې کېدو ته یې واسطه اړینه ده او دا چې په دې منځ کې باید څه کسان اوسي چې تاسو خدای ته نژدې کړي؟ ته پخپله باید هڅه وکړې چې الله ته نژدې شې. څکه دا خو کوم میخانیکي کار نه دی. مشرکینو که څه هم له خدایه په غیر درشل کې خپل سرونه ښکل او په غیر له خدایه له نورو یې د تعبد احساس کاوه هغوی یې د خدای په نزد خپل «شفیعان» ګڼل: «وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ» [یونس۱۸(۱۰:۱۸)] «او له الله پرته د هاغه څه بنده ګي کوي چې نه [د عبادت د ترک په صورت کې، کولی شي] کوم ضرر ورته رسوي او نه [ورته د عبادت له تداوم سره کومه] ګټه لري، او وايي: دا [بُتان] د خدای په نزد زموږ شفیعان [او سپارښتګر] دي! ووایه: آیا الله له داسې څیزه خبروئ چې [هغه] په آسمانونو او ځمکه کې [داسې کوم شفیعان] نه پیژني. هغه پاک او لوړ دی له هغه څه چې دوی یې [ورسره] شریکوي». یعني د خدای پر ځای، داسې څیزونه نمانځي چې نه ورته زیان رسولی شي او نه کومه ګټه ورته لري او وايي دوی د خدای په نزد زموږ شفیعان دي. خو خدای تعالی ددوی خبره په بشپړه توګه رد کړې او فرمايي هېڅکله داسې نه ده. همدا راز هغوی خدای تعالی ته د «اللهم» خطاب کاوه او د هغه په مطلقه الوهیت یې اقرار کاوه: وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ... [انفال۳۲(۸:۳۲)]. او [دریاد کړه] هاغه مهال چې دوی وویل: ای خدایه! که دا [= قرآن] هماغه حق ستا له لورې دی، نو په دې توګه پر موږ د کاڼو [= د اورشیندو ویلو توکو] اورښت و وورره! ....

په قرآن کې بې شمېره آیتونه دي چې دا موضوع بیانوي. هیله ده چې ښه پاملرنه ورته وکړو، چې دا زموږ په لید او نظر کې د شرک او توحید په نسبت ډېر زیات اغېز اچوي. یو لړ آیتونه شته چې فرمايي: که له هغوی وپوښتې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

آسمانونه او ځمکه چا خلق کړي دي، يا څوک سپوږمی او لمر ګرځوي، «يَقُولُونَ اللهُ» هرومرو وايي الله. د بيان دا طريقه چې «که له هغوی وپوښتې» څلور ځلې په قرآن کې راغلې ده. څلور ځلې متذکر شوی چې د خدای تعالی خالقيت او دا چې دا خدای تعالی دی چې آسمانونه او ځمکه او ټول کائنات يې پنځولي دي، ټول مشرکان پرې معتقد دي. ټولو منله چې د جهان يوازينی پنځوونکی خدای تعالی دی. د رزاق والي او د حيات ورکوني او د چارو د تدبير په مسئلو کې هم فرمايي چې که له هغوی وپوښتې چې څوک له آسمانه اورښت نازلوي، يا چا تاسو ته سترګې او غوږونه درکړي دي، يا د طبيعت او انسان مرګ د چا په لاس کې دی و مَن يُدَبِّرُ الأَمْرَ [يونس۳۱(۱۰:۳۱)]، څوک د دنيا چارې چلوي، په جوته توګه ددې ټولو سوالونو په ځواب کې به ووايي: اللّه. فَسَيَقُولُونَ اللّهُ.

نو نه يوازې خالقيت، بلکې رازق والی، او د عالَم اداره او په بنسټيزه توګه ژوند او مرګ يې د خدای تعالی د ځواک په لاس کې ګڼل. بيا په بل ځای کې وايي چې د ځمکې او په هغې کې د شتو موجوداتو مالکيت د هغه دی او که له مشرکانو وپوښتې؛ کوم موجودات چې په ځمکه کې دي چا پورې اړه لري، هرومرو به ووايي اللّه. که له هغوی وپوښتې آسمانونه چا پنځولي، هرومرو ځواب ورکوي اللّه. که پوښتنه وکړې چا ته بايد پناه وړونکي شو. او همدا راز که وپوښتې: و مَن بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ [مؤمنون۸۸(۲۳:۸۸)] ، او څوک دی چې د ټولو چارو سررښته د هغه په لاس کې ده او څوک دی چې پناه ورکوي او له هغه پرته هيڅوک پناه نه ورکوي، هرومرو اقرار کوي اللّه.

نو د قرآن په آيتونو کې په څرګنده توګه بريښي چې مشرکينو د الله خالقيت، رازقيت، مالکيت، علم او عزت هم مانه او دا اصول يې خپل اعتقادي بنسټونه ګڼل! که څه هم دا چار د هاغو کسانو له ليده چې مشرکين له خدايه منکر ګڼي عجيبه ښکاري، خو لانديني آيتونه چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښـتنې او ځـواب په بڼـه، پيغمـبر تـه د خطـاب پـه توګـه نـازل شـوي دي، او پورتـه مـو هـم ورتـه پـه لنـډه توګـه اشـاره وکـړه؛ د مشـرکينو لـه انـده د داسې باورونو اعتقادونه په څرګنده توګه بيانوي.

الف ـ د خدای خالقيت ته اعتقاد [د آسمانونو او ځمکې او انسانانو خلقت] او د لمر او سپوږمۍ ايلول [او تسخيرول]:

«وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّـهُ...» [عنکبوت ٦١ (۲۹:٦۱)]. «او کـه لـه هغـوی [= لـه م شرکينو] وپوښـتې: اسـمانونه [=دستورو نړۍ] او ځمکه چا پنځـولي او لمـر او سـپوږمۍ چـا ښـکېل (او رام) [=ستاسو او د نورو موجوداتو خدمتګاران] کړي دي، هرومرو به وايي: الله! .....»

«وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ ...» [زمـر ۳۸ (۳۹:۳۸)]. او کـه لـه هغـوی وپوښـتې: چـا آسـمانونه او ځمکه پنځولي دي؟ هرومرو به وايي: الله؛ ووايه: آيا په هاغو کـې مـو چـې لـه الله پرته يې بلې هيڅ اندنه کړې ده [چې هغوی څه پنځولي دي]؟.....

«وَلَـئِنْ سَـأَلْتَهُمْ مَـنْ خَلَـقَ السَّـمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُـولُنَّ خَلَقَهُـنَّ الْعَزِيـزُ الْعَلِـيمُ» [زخرف ۹ (۴۳:۹)]. او که له هغوی پوښتنه وکړې چـې آسـمانونه او ځمکـه چـا پنځـولي دي؟ هرومـرو بـه وايـي: هماغـه اللـه پنځـولي چـې علـيم [ډېـر پـوه] اَبرځواکمن دی!

«وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ» [زخرف۸۷(۴۳:۸۷)]. او کـه له هغوی [= مشـرکينو] وپوښتې: دوی چا پنځولي دي؟ هرومرو به وايي الله؛ نـو څه ډول اپوته شوي دي [چې د پنځوونکي خـالق پـر ځـای غيـر لـه خدايـه د نـورو شفاعت ته پناه وړي].

ب ـ رازقيت، مالکيت، ژوند ښننه، د چارو تدبير:

«وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَـاءً فَأَحْيَـا بِـهِ الْأَرْضَ مِـنْ بَعْـدِ مَوْتِهَـا لَيَقُـولُنَّ اللَّهُ...» [عنکبوت ٦۳ (۲۹:٦۳)]. «او که له هغوی وپوښتې چې څوک له آسمانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

[برکتناک] اوربښت لېږي، چې ځمکه د هغې له مرګ [= ژمي يا وچکالی] وروسته ژوندۍ کوي؟ هرومرو به وايي: الله؛ ....»

«قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ،... » «ووايه: څوک تاسو ته له آسمان او ځمکې روزي درکوي؟...»

«... أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ، ...» «... يا د اورېدو او ليدو پر حسونو څوک واکمن دي [چې د هغه له نظامونو او مشيّت سره سم عمل کوي] ؟ ...»

«... وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ، ...» «او څوک دی چې ژوندی [موجود] له مړو [او بېځانه توکو] او مړه [او بېځانه توکي] له ژونديو راوباسي؟ ...»

«... وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ ؟ ...» او څوک دی چې د [نړۍ] د چارو تدبير کوي؟

«... فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ...» «... سمدلاسه به ووايي: الله! نو ولې [په عبادت کې يې له شرکه] پرهيزګاري [او پروا] نه کوئ؟ ...» [يونس ۳۱ (۱۰:۳۱)].

ج ـ د ځمکې او پر هغې د موجوداتو مالکيّت:

« قُلْ لِمَنِ الْأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ؟ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ» [مؤمنون ۸۴ (۲۳:۸۴) او ۸۵]. « ووايه: ځمکه او هاغه څه چې پکې دي چا پورې اړه لري، که واقعاً پوهېږئ؟. ژر به درته ووايي: الله پورې اړه لري؛ ووايه: [تاسو چې دا منئ] نو ولې پند نه اخلئ [د غفلت له خوبه نه راويښېږئ]؟.»

د ـ د اوه ګونو آسمانونو ربوبيت او د عرش عظيم ربوبيّت:

«قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ؟ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ» [مؤمنون ۸۶ (۲۳:۸۶) او ۸۷]. «ووايه: د اووه ګونو آسمانونو د اختيار څښتن [چلوونکی او ارباب] او د ستر عرش پالونکی څښتن [دهستۍ جهان ته نظام ورکوونکی] څوک دی؟. سمدلاسه به ووايي: الله؛ ووايه: نو ولې [له سرغړونې يې] پروا نکوئ؟. »

(c) ketabton.com: The Digital Library

ر ـ د ټولې هستۍ مالکيّت او پناه ورکونه:

«قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ. سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ فَأَنَّى تُسْحَرُونَ.» [مؤمنون ۸۸ (۲۳:۸۸) او ۸۹]. «ووايه: که واقعاً پوهېږئ، د ټولو څيزونه سررشته [= د څيزونو د حيات او حرکت نظام / د ژويو د ژوند پنځونه] د چا په لاس کې ده او [يوازې] هغه دی چې پناه ورکوي او هيڅوک [مجرمانو ته] د هغه په وړاندې [له عذابه] پناه نشي ورکولی؟. و به وايي: د خدای په لاس کې؛ ووايه: نو څنګه [له خدای پرته او د دنيايي څواکونو په توسه] مسحور شوي ياست؟ [= تېروتي ياست ؟]».

لنډه دا چې مشرکينو له خدای پېژندنې په داسې اصولو او بنسټونو باور او اقرار درلود چې ښايي ډېرى له موږ څخه چې د مسلمانۍ مدعيان دي له هغوی سم درک ونلري! ... اوس دا پوښتنه مطرح کېږي چې که هغوی «الله» ته معتقد ول او د خدای تعالی په خالقيت، مالکيت، رازقيت او علم او قدرت او عزت او.... اعتراف کوونکي او منونکې ول، نو د مسئلې ستونزه او پر هغوی نيوکه او اعتراض له کوم لامله او له کوم ليده دی؟

يعنې که د پيغمبر د زمانې مشرکانو دا ټول څيزونه منل؟ داسې څيزونه چې حتا ډېرى له دينوالو او اوسنيو مسلمانانو يې هم تر دې کچې نه مني. نو بيا ستونزه څه وه؟ او اصلي ستونزه چرته وه؟

قرآن وايي دوه عمده او بنسټيز څيزونه چې خالقيت او الوهيت ول چې مشرکانو په هاغو کې الله منه، خو په دوو نورو بنسټيزو او اساسي څيزونو کې يې پر هغه باور نه کوه د هغوی د باور په اړه مو ووېل، خو د خدای تعالی په اړه د هغوی د نباورۍ دوه څيزونو چې؛ يو يې «ربوبيت» او بل يې «رحمانيت» وو، په لاندې توګه څېړو:

۱ ـ ربوبيت: بايد دا نکته په نظر کې ولرو چې کله وايو: قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ. مَلِكِ النَّاسِ. إِلَهِ النَّاسِ.، دا درې واړه له يو بل سره يو ځای معنا پيدا کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني دا نه دی چې يوازې د خدای تعالی الوهيت ته ايمان ولرو چې هـو، يـو خدای شته او موږ يې خلق کړي يو او موږ تـه روزي هـم راکـوي، بلکـې بايـد يقين ولرو هغه چې هم زموږ خالق او پنځوونکی دی، زمـوږ رئـيس هـم دی او زموږ ارباب هم دی. دا ټول يو له بل سره تړلي دي.

موږ که د ځان په اړه غور وکړو چې؛ زموږ ارباب څوک دی؟ ستا ارباب په دنيـا کې څوک دی؟ د اميد سترګې دې د چا لاس ته دي؟ ته له چا په اندېښـنه کـې يې؟ له چا ډارېږې؟ دا کافي نه دی چې سړی ووايي هو، جهان يو خالق لري؛ بلکې ووينئ چې آيا ډار او هيله يې هم هغه ته ده يا نه؟ آيا ددې اندېښنه لـري يا نه چې بايد د هغه قوانين تر پښو لاندې نه کړي؟ يا پـه دنيـا کـې د مـدير او رئيس، حاکم او شاه او د زمانې په قدرتمنـدانو او ځواکمنـانو پسـې يـې؟ دا پـه بشپړه توګه بل مطلب دی چې آيا موږ له خدای سره ژوند کوو يا نـه؟ تاسـو پـه اداره کې مثلاً د يو کارمند چلن ووينئ: ټول اميد يې رئيس او له هغه پورته تـه دی چې آيا مثلاً تنخوا يې ورته زياتوي؟ بخشش ورته ورکوي؟ آيا له کـاره خـو يې نه وباسي؟ او د همدې په څېر. د همدې څيزونو پـه نتيجـه کـې دی چـې ټول په همدې هڅه کې دي چې د خپل رئيس زړه لاسته راوړي. نو آيا موږ، په يو پراخه اړين او نغاړلي نظام کې، له خدای سره هم داسې ژونـد کـوو؟ آيـا ټوله هڅه دې داده چې د هغه رضائيت جلب کړې، لکه څنګه چـې رئـيس تـه دې پاملرنه کوې او غواړې د هغه رضائيت جلب کړې، يا هاغه څـوک چـې تـه يې استخدام کړی يې؟ په داسې حال کې چې ته فقط د هغه کارمند يې، خـو خدای تعالی تاته ستا وجود او هر څه چې ته لرې درته بښلي او عطا کړي دي. آيا ربوبيّت يې تر کومې کچې منـې؟ قـرآن څرګنـدوي چـې د ټولـو پيغمبرانـو اصلي ستونزه له خپلو مخالفانو سره همدا «ربوبيت» دی.

په قرآنکريم کې د حضرت موسی(ع) خبرې له فرعون سره ولولئ، ټولې يې د ربوبيت په اړه دي. فرعون په خدايانو باور درلود، خو خپـل ځـان يـې اربـاب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼه: «فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى» [نازعات ۲۴(۷۹:۲۴)]. ويل يې ټول بايد په ټوله کې زما خبره واورئ: امر زما امر دی؛ زما له اجازې پرته د اوبو څښلو اجازه هم نلرئ! د حضرت ابراهيم خبره له نمرود سره هم د ربوبيّت پر سر وه. زموږ اصلي ستونزه هم همدا احساس دی چې خدای تعالی خپل واقعي ارباب ومنو او هره شېبه هغه خپل مراقب او څارونکی او خپل ناظر وګڼو؛ پر دې باور وکړو چې هغه له هر څيزه باخبر دی او موږ ويني او زموږ ټولې خبرې اوري؛ هره شېبه له موږ سره دی؛ زموږ سره مل دی، زموږ دننه دی.

د توحيد او شرک تر منځ ډېر نری او ظريف بريد دی چې د هغه په پام کې نه نيول د ايمان له حدودو د وتو او خروج لامل کېږي. دا مرز او بريد همدا «ربوبيت» دی چې مشرکينو، سره له دې چې خدای تعالی يې رب الارباب ګاڼه او په آسمانونو او عرش عظيم کې يې د هغه پر ربوبيت اعتراف درلود، د انسانانو په عالم کې، بشري نفس ته د قياس له لامله د خدای لپاره دا ډول نقش قائل نه ول، لکه څنګه چې وويل شو هغوی د خدای شأن له دې اجل او ډېر اوچتتر ګڼه چې د رعيت په ژوند کې دخالت وکړي، لکه څنګه چې يو پادشاه نيغ په نيغه د رعيت په چارو کې د اداري لپاره کارمندان ګومارلي، دوی وايې: الله هم د پادشاه په څېر د انسانانو په عالم کې نيغ په نيغه نظارت او مديريت نکوي. داسې يې انګېرل چې خدای تعالی د انسانانو چارې يو شمېر کارمندانو ته سپارلي دي او پخپله يوازې غوره او مهمترې چارې چې د کوچنيو خدايانو او اربابانو پورې اړوند دي سر ته رسوي! پر دې بنا دا يې خپله دنده ګڼله چې د خدای تعالی پر ځای هغوی ته توسل ولټوي او د هغوی شفاعت او وساطت وغواړي چې د «الله» لور ته ددوی د نژدېوالي او تقرب وسيله وګرځي! خو له کومه ځايه چې دا کارمندان يې نالیدي پرښتې ګڼلې، ددې لپاره چې د خلکو پرګنې وکولی شي له هغوی سره اړيکه برقرار کړي، ډېرين يا د لرګو بُتان يې د پرښتو د نښو او سمبول په توګه جوړول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره ددې چې د مشرکينو «عوام الناس» و همدا بُتان نمانځل او له هغوی به يې خپل حاجتونه غوښتل، خو د شرک په فلسفه کې او د هغوی د خواصو په نزد اصلاً بُت کوم اصالت او عنوان نه درلود.

[مرحوم علامه طباطبائي (رح) د الميزان په تفسير کې د نوح سورة د ۲۳ آية تر لاندې د روايتونو برخه کې، د پنځو سترو بُتانو د پيدايښت د تاريخچې په اړه چې د هاغې زماني د پنځو سترو شخصيتونو په ياد جوړ شوي دي داسې ليکي: «دا نومونه مخکې د نوح(ع) د قوم د صالحو وګړو نومونه ول، کله چې هغوی له دنيا ولاړل د هغوی پاتې کسانو ته شيطان وحی وکړه چې په هغه مجلس کې چې دوی به جلسه درلوده مجسمې نصب کړئ او ددوی نومونه پر هاغو مجسمو کېږدئ، خلکو هم دا کار وکړ، خو هغه مجسمې يې نه نمانځلې تر هاغه مهاله چې هغه نسل منقرض شو او له منځه ولاړ او بل نسل صحنې ته راغی او چون د مخکيني نسل علم يې نه درلود مجسمې يې تر نمانځنې لاندې ونيولې»].

«وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا» [نوح ۲۳(۷۱:۲۳)]

او [د نوح تر آغېز لاندې پرګنو ته] ويې ويل: داسې نه چې [له دې خبرو سره] له خپلو خدايانو [= بُتانو] [څخه لاس واخلئ، داسې نه چې [دا پنځه ستر بُتان: «ود»، «سواع»، «يغوث»، «يعوق»، او «نسر» پرېږدئ.

اصولاً د خلکو پرګنې عادت لري ددې لپاره چې پر يو څيز ايمان راوړي هغه بايد له نږدې ووينې او لمس او درک يې کړي، دوی متعالي لوړ معنوي ارزښتونه د خپل ليد او بينش په تنګو قالبونو کې محدود او مسخ کوي.

البته په هاغو بُتانو سربېره چې په اسمانونو يا ځمکه کې د شتو پربنتو يا (الهه) خدايانو په نښانو جوړېدل او د ربوبيت [د انسانانو د عالم د اداري او چارو د تدبير او پر لارې اچولو] نسبت هغوی ته ورکول کېده، د مختلفو مهالونو او مکانونو پر حساب، داسې يو نقش فرعونانو او سلطانانو [د ايزدي برم او جلال يا ظل الله په عنوان]، او همدا راز قديسينو او روحانيونو او حتا الهي پاکو، سپېڅلو او منزه انبيائو ته [د تثليث په فلسفه کې] قائليدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرعون چې د «انا ربکم الاعلی» ډُول غږاوه او له تمسخر او ملنډو سره به يې پر موسی او هارون چيغې وهلې «فمن ربکما يا موسی»، لـه «اللـه» څخـه بـه يـې انکار نه کاوه او د خلکو خدايانو ته معتقد وو [او ګواکې پخپله د بتخانې متولي هم وو] او هيڅ‌ چا د هغه له خبرو د خالقيت او الوهيت د ادعا تلقي نه کوله، او اصولاً د حضـرت موسـی^(ع) سره تـل د هغـه د دعـوا محـور «رب» وو [چـې د اختيـار څښتنتوب، سروری، ستروالي، شرف او آقائي پـه مفهـوم دی] او د خـدای تعـالی د شتون پر سر کوم اختلاف شتون نـه درلـود. همـدا راز «احبـار او رهبـان» چـې قرآن، مسيحيان د هغوی د «ارباب» نېولو له لامله غندي، هيڅکله يې د هغـوی د خدايي ادعا نه درلوده، «اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَـانَهُمْ أَرْبَابًـا مِـنْ دُونِ اللَّـهِ ...» [توبه ۳۱(۹:۳۱)] «هغوی خپل ديني عالمان او راهبان د الله پر ځـای [لکـه] د [داسې] اربابانو په توګه [چې د مطلقه ولايت لرونکي دي] ونېول ...» بلکې خلکـو به د هغوی دومره درناوی کوه، او د هغوی درجه به يې دومره اوچته ګڼله چې خپلې ټولې اړتياوې به يې له هغوی غوښتې، او ويل به يې موږ مختوري يو او دوی د خـدای تعالی رسيدلي خلـک دي، دوی زمـوږ او د خـدای تـر منځ واسطه دي او دوی زموږ ټولې ستونزې رفع کوي.

په دې ترتيب د «رب» معنا د هاغه څه پرخلاف چې په عرف کې پېژندل شوې، خدای توب او خالقيت نه دی، لکه څنګه چې د کـور نارينـه تـه لـه دې لامله چې د کور پالنه او د چارو تـدبير او پـر کـورنۍ مشـري او برلاسـی لـري «رب البيت» [د کور څښتن] وايي، خدای تعالی ته هم له دې لامله چې د وجـود د ټول عالم چلوونکی او سرور او سيّد او د انسانانو ژوند ته سازمان ورکـونکی دی «رب» [پالونکی څښتن] ويل کېږي. د هغه د ربوبيت پايله د موجوداتـو روزنـه او تربيت او د هغوی رشد، وده او کمال دی. او لکه څنګـه چـې ووېـل شـول مشرکينو د خپلې محدودې نظريې پر بنسټ د انسانانو پـه عـالم کـې د خـدای تعالی دا راز دخالت نه منه او خدای تعالی ته پر شريکانو قائلېدل؛ ددې لپاره چې بايد داسې بې اهميته! چارې د هغوی [شريکانو] په غاړه وي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ـ رحمانيت: «رحمانيت» يعنې د خدای تعالی د رحمت نور پر ټولو ځيزونو او هر چا ځلېدا لري او خپرېږي؛ لکه د لمر په څېر ټول ځايونه روښانه کوي. مشرکانو د خدای رحيم والی منه، خو د هغه «رحمانيت» يې نه منه. د «رحمانيت» معنا داده چې خدای تعالی ټولو ته پاملرنه لري پرته له دې چې کوم طبقاتي اختلاف په منځ کې وي. د ثروت او قدرت او نژاد پر بنسټ فردي او طبقاتي بېلوني او امتيازونه رحمانيت ته د باور درلودلو له غوښتنې او اقتضا پر خلاف دي. نژادي او قومي او قبيله ګي او ددې په څېر نورې انګېرنې بايد لېرې وغورځول شي. خدای تعالی رحمان دی و الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى. [طه۵ (۲۰:۵)] رحمان د جهان د اداري د مېز شاته ناست دی او عام رحمت لري او مساوات او برابری يې د انسانانو تر منځ بر قرار کړی دی: تاسو پر نورو د غوره والي، برلاسی او ټول غوښتنې حق نلرئ.

يعنې مشرکينو نه يوازې «ربوبيت»، بلکې د خدای تعالی له «رحمانيت» څخه هم چې د مخلوقاتو چارو ته رسېدنه او د علّت او تدبير سرچينه ده انکار کاوه. هغوی کوم دليل نه لېده چې د هستی لايزال خالق پر هاغه څه چې خلق کړي دي نظاره او نندراه ولري او هغه ته د رحمت فيضان ورسوي.

د مشرکينو له ليده د انسانانو په ژوند کې د خدای تعالی نقش په هماغه د خلق کېدو او پيدا کېدو په پړاو کې پای ته رسېږي او له خدای تعالی سره د انسان اړيکه ناشوني ګڼل کېږي، په داسې حال کې چې په توحيدي ليد کې د خدای تعالی نقش مستمر، تلپاتې او دائمي دی او بندګان پرله پسې، لا ينقطع د هغه د رحمت په انوارو کې دي او شوني نه ده چې حتا يوه شېبه هم دا فيض هېر شي. د داسې اعتقاد پايله او نتيجه دا ده چې:

لومړی؛ د خدای تعالی حاضر او ناظر ګڼل د ژوند په ټولو چارو او شرايطو کې دی، او همدا راز توکل او توسل هغه ته دی، دويم؛ د ټولو کائناتو د مشترک خالق له ورکړې او بخښښه په برخمن کېدو کې د ټولو بندګانو مساوي ګڼل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. ځکه چې د «رحمانيت» معنا د خدای تعالی عام او جهان شمول رحمت دی او له رنګ او جنسيت، پوړ او طبقې او درجې او ... پرته ټول بندګان رانغاړي. [د هغه د «رحيم» والي پر خلاف چې خاص رحمت ته عنايت او پاملرنه لري] لاندیني آيتونه د مشرکينو له لور [الله ته له اعتقاد سره سره] د هغه له رحمانيت څخه انکار څرګندوي:

«...أَهَذَا الَّذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمَنِ هُمْ كَافِرُونَ» [انبياء۳٦(۲۱:۳٦)]. «...آيا دا هماغه کس دی چې ستاسو خدايان [د انکار له دريځه] يادوي؟ په داسې حال کې چې دوی پخپله د رحمان خدای له ياده منکر دي [او بُتانو ته نه پاملرنه نه ښونکي ګُناه ګني، خو د خدای تعالی نړی نغاړونکي رحمانيت ته نه پاملرنه ګناه نه ګني].»

«وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا....» [زخرف ۳٦ (۴۳:۳٦)]. «او هر هغه څوک چې د رحمان [خدای] له ياده د زړه سترګې پټې کړي، د هغه لپاره يو شيطان [= بوختيا] ګمارو...» «ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا» [مريم ٦۹(۱۹:٦۹)]. «بيا به له هرې ډلې هغوی راوباسو، چې د رحمان [لوراند] پر وړاندې تر ټولو زيات سرغړاند ول.»

«... إِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي » [طه۹۰(۲۰:۹۰)]. «... او بې له شکه ستاسو پالونکی ښتن خو رحمان دی، نو له ما پليوني وکړئ او زما [= نه له سامري] اطاعت وکړئ....»

«قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمَنَ ...» [اسراء ۱۱۰(۱۷:۱۱۰)]. «ووايه: [هغه که «الله» وبولئ يا «رحمان»، ...»

« ... وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَنِ ...» [رعد ۳۰ (۱۳:۳۰)]. «...او دوی چې له رحمان [د الله د لوروني له صفته] منکريږي ...»

«قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ آمَنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا...»[ملک ۲۹(٦۷:۲۹)]. «ووايه: هغه [الله] رحمان دی [چې] پر هغه مو ايمان راوړی دی او يوازې پر هغه مو توکل کړی دی....»

(c) ketabton.com: The Digital Library

« وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ...» [فرقان ٦٠(٢٥:٦٠)]. او کله چې هغوی [=مشرکانو] ته وویل شي: لوراند (رحمان) [الله] ته سجده وکړئ......

دا دوه مفهومونه [رب او رحمان] ول چې مشرکانو نشو زغملی او نه یې شو کولی هغه ومني. او په دې دوو څیزونو کې هغوی د انسانانو په اړه الهي توحید نه منه، دا ځکه چې د هغوی ګټو او منفعتونو ته یې خطر پیښوه. دا د پیغمبر د زماني ستونزه وه. دا معنا په ځلونو په قرآن کې راغلې ده وایې؛ هر کله چې د خدای تعالی له وحدانیته خبره ویل کېږي، د هغوی بدې راځي:
وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ.[زمر۴۵ (٣٩:۴۵)] «او هر کله چې الله په یووالي [= د شفاعت له نفی سره] یاد شي، د هاغو کسانو زړونه چې په آخرت باور نلري ترهیږي، خو هر کله چې له هغه غیر یاد شي، هغه مهال دی چې خوښیږي [=ګلان یې له مخونو غوړیږي]!»

یعنې خدای مني او باور پرې لري، خو وایي: مه وایه چې یو دی! په یو ځای کې فرمايي چې مشرکینو ته عجیبه برېښي چې څوک ووایي یوازې یو خدای وجود لري: «إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ.» [ص٥(٣٨:٥)] یوه عجیبه خبره کوي. په بل ځای کې فرمايي چې پیغمبر ته وایي آیا ته راغلی یې موږ ته ووایې چې یوازې د یو خدای عبادت وکړو؟ یعنې ته وایې هاغو څیزونو ته چې پلرونو مو پاملرنه کوله، پاملرنه ونکړو؟! او په بل ځای کې وایي: «... وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَّوْاْ عَلَى أَدْبَارِهِمْ نُفُورًا.» [اسراء ۴٦ (١٧:۴٦)] «....هر کله چې په دې قرآن کې د خپل پالونکي څښتن یووالی دې یاد کړې، شا کوي او له کرکې [او بېزارۍ] لیرې کېږي.».

نو کله چې هغوی ته ووایې یوازې او یوازې یو خدای، له تا په تېښته شي. فرمايي «....إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَإِن يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا....» [غافر۱۲(۴۰:۱۲)] «...چې هر کله الله په یووالي مطرح کېده [او توحید ته د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلنې او له شرک او بُت پالنې څخه د لېرې والي غږ پورته کېده] تاسو انکار کاوه او که هغه ته کوم شريک عنوان کېده [د واسطو او شفيعانو پښه ورغځېده] باور مو کاوه...»

بس همدا چې توحيد مطرح کړې منکرېږي. بل ځای کې فرمايي هر کله چې د خدای له بندګانو يو قيام وکړي او خلکو ته پر دې بلنه ورکړي چې يو خدای وبولئ، ټول پرې ښوربږي؛ ټول پر هغه يرغل کوي. پيغمبره ووايه: إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا. ووايه زه يوازې او يوازې هغه، هغه واحد ربّ، بولم او هيڅ يو له هغه سره شريک نه ګڼم.

پر دې بنا اصلي مسئله توحيدي ژوند کول دي. او له همدې جهته، پيغمبران او امامان او ديني سروالان ټول موډل، مثل، نمونې او ساري دي او د هدايت لپاره واسطې دي. خو په هاغو چارو کې چې خدای تعالی ته اړوند او ځانګړي دي بايد يوازې هغه ته مخه کړی شي. په دې چارو کې هيڅوک واسطه کېدی نشي. اصلي ستونزه او کړښت تل همدا دی، او په دې توګه همدا زموږ اصلي ستونزه هم ده. کله چې له خدای پرته نور کسان زموږ اعتقاد ته وارد شي، نو لږ لږ او ورو ورو خدای اړخ ته اېښوول کېږي.

له ياده بايد ونباسو چې خدای تعالی په هر ځای کې شته او داسې ځای نشته چې هغه هلته نه وي، هغه اول او آخر دی، که له آدمي سره د هغه ددې تلپاتې او دايمي نسبت او اړيکي څخه غفلت وشي، ورو ورو به يو لړ واسطې پيدا شي او وروسته به له دې واسطو سره د انسان اړيکه برقرار شي او انسان به ټول ځيزونه له هغوی وغواړي. هغه مهال، انسان خپل ټول ځيزونه له خدای پرته له نورو غواړي او نور نو د خدای په څرک، نښې او پوښتنې پسې نه ځي؛ نور نو له خدای سره کار نلري، خيال کوي او انګيري چې هغه [الله]، يو شمېر د واسطې کېدو لپاره په دنده ګومارلي چې زموږ اړتياوې او حاجتونه پوره کړي. نو ليوالتيا او علاقې د هغوی لور ته متوجه کېږي؛ دعا ګانې هغوی ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

متوجه کېږي. البته دا څيزونه ظاهراً پر خپلې ژبه نه وايي؛ بلکې په ظاهري توګه په ژبه خو وايي چې موږ غير له خدايه بل څوک نه بلو او هغوی خو فقط زموږ د حاجتونو د پوره کولو وسيلې دي.

خو بايد پوه شو چې په قرآن کې داسې اجازه هيچا ته نه ده ورکول شوې. خدای تعالی هيڅکله داسې فرمايلې نه دي. زموږ تېر بحث هم همدا وو. د «زمر» په سورة کې راغلي دي؛ کله چې هغوی ته ويل کېږي چې ولې له خدای پرته بلئ، وايي موږ خو دوی نه بلو، موږ ددوی په توسه، خدای تعالی ته نژدې کېږو او دوی د خدای لور ته د خپل ځان د نژدېوالي او تقرب د وسيلې په توګه ګومارو؛ لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى دوی د تقرب لپاره وسيله دي؛ د خدای په نزد زموږ شفيعان دي؛ موږ دوی ته متوسل کېږو. دا څرګنده ده چې زموږ په زمانه کې هم توسل او شفاعت ددې لپاره نه دی چې خدای ونمانځي، بلکې د حاجتونو د رفع کولو لپاره دی؛ د دنيوي مادي اړتياو د پوره کولو او رفع کولو لپاره دي. په واقعيت کې دا بزرګان زموږ د دنيوي مقصدونو د رسېدلو لپاره وسيله شوي دي. سمدم لکه دوی چې زموږ په خدمت کې وي! هغوی حاضروو چې لاړ شي زموږ حاجتونه او اړتياوې له خدايه واخلي! همدا ځای دي چې الله وايي دا شرک دی.

الهي انسانان ددې پر ځای چې د خدای پالنې په لارليک کې او د خدای نمانځنې په اوږدو کې وګومارل شي، په عرض کې يې واقع شوي دي. هغوی به په خپل وخت کې د توحيد لپاره کار کړی وي خو د وروستيو زمانو خلکو له هغوی د توحيد د زده کړې پر ځای، د خپلو مادي او دنيوي ستونزو لېرې کول غوارې او هيلې يې د الله پر ځای هغوی ته کېږي، موږ چې غواړو خدای تعالی ونمانځو، بايد د خدای(ج) له دې صالحو بندګانو، له پيغمبره، له امامانو، او نورو بزرګانو زده کړه وکړو چې موږ څه ډول خدای تعالی له اخلاص سره په خالصانه توګه ونمانځو. دا ډېره زياته ښه خبره ده؛ هيڅ ستونزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او اشـکال هـم نلـري؛ هغـوی بايـد د خـدای نمـانځنې لپـاره زمـوږ مربيـان او ښوونکي اوسي؛ خو ددې پرځای چې له هغوی د توحيـدي خـدای نمـانځنې زده کړه وکړو او له هغوی پليوني وکړو کله کله هغـوی تـه د خـدای تـر څنګـه ځای ورکول کېږي او هغوی ګومارل کېږي لـه دې انګېرنـې سره چې هغـوی کولی شي زموږ ستونزې حل کړي، چې همدا څرګند شرک دی.

د انسانانو په عالم کې

د خدای له ربوبيت او رحمانيت څخه د انکار نظري پايلې

کله چې د انسانانو د ژوند په صحنه کې د خدای تعالی د تـدبير لاس ناليـدلی ونيول شو او د هغه له حضور او شهود څخه انکار وشو، په طبيعي توګـه حساب او کتاب او د خالق او د هغه د خلق پر وړاندې د انسان له مسئوليت او تعهـده انکار کېږي او انسان لکه د پرې شوي پړي او خوشې شـوي قيـزې، ملـونې او واګو په څېر يَله او خوشې پرېښوول کېږي. کله چې ازمېښت او مسئوليت نفـي شو، په منطقي توګه جزا او عقاب او «يوم الدين» چـې هرڅـوک بايـد د خپلـو کړنو پايلو او نتيجې ته پکې ورسېږي، منتفي کېږي. او هر مهال چـې د انسان د سرليک اړيکه د هغه له لاسته راوړنو څخه تر انکار لاندې ونيول شي په اصـل کې د انسان لارښوونه او هدايت او تربيت، روزنه او ارشاد بې معنـا برېښـي. پـر دې ترتيب له توحيده انحراف او کږېدنه او له «ربوبيت» څخـه انکـار، نيـغ پـه نيغه له دوو نورو بنسټيزو اصلونو، يعنې د نبوّت [پيغمبرۍ، کتـاب، او هـدايت] او قيامت [د جزا ورځ] انکار ته رسيږي او پای مومي. او په دې ترتيـب توحيـد د داسې يو مثلث په څوکه کې ځای نيسي چـې د هغـه د زاويـې تغييـر نـورو زاويو ته هم تغيير ورکوي. څرنګه چې مشـرکينو له خـدای سره د انسـان اړيکـه محال ګڼله، د رسولانو [او د خدای تعالی د استازو] له «بشـر» والي څخـه يـې هم تعجب کـوه او ويـل يـې: کـه خـدای تعـالی غوښـتلی څـوک د انسانانو د هدايت لپاره ولېږي هرومرو يې يوه پرښته ددې مأموريت لپاره غوره کوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«فَقَالَ الْمَلأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً...» [مؤمنون۲۴(۲۳:۲۴)]. «نو د قوم سروالانو یې چې [د هغه له رسالته] انکار کوه، [خلکو ته په خطاب کې یې] وویل: دا [سړی] ستاسو په څېر له بشر پرته [نور] څه نه دی چې [له دې دعوو سره] غواړي پر تاسو لوړتیا [= ریاست] لاسته راوړي او که الله غوښتلی [چې کوم استازی ولېږي]، نو هرومرو به یې کومه پرښته رالېږلې وای،... »

او له دې چې د خپلو کړنو او اعمالو پر جزئیاتو یې د خدای تعالی مراقبت او محافظت، د پاچا او رعیت سره په مقایسه کې، د هغه د شأن او برم ټیټوالی ګڼه، او ویل د خدای درجه دومره ټیټه نخ ده چې زموږ خبرو ته غوږ ونیسي د خپلې وینا او چلن پر وړاندې یې کوم مسئولیت نه پېژاند او له دې څخه چې د هغوی کړنې او عملونه ثبت او ضبط کېږي او یوه ورځ باید د هغوی په اړه ځواب ویونکي اوسي، له ملنډو، تمسخر او تعجب سره یادونه کوله!. قرآن په عمده توګه د «یوم الدین» په اړه د هغوی تکذیب او دروغ ګڼه، چې کړنو او عملونو ته د رسېدنې ورځ ده نقل کړې ده، ګواکې قیامت او بعثت او د هاغې سترې ورځې نور اړخونه او ابعاد هغوی ته اصلاً مطرح نه ول او په قرآن کې ددې موردونو د تکذیب په اړه [له یوم الفصل پرته] نغوته نه ده شوې.

«هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ»[صافات ۲۱ (۳۷:۲۱)] [هو] دا هماغه [له حقه د باطل، مؤمن له کافره] د بېلتون ورځ ده، چې له یوې مخې مو دروغ ګڼله [او انکار مو ترې کوه].

له توحیده د انکار عملي نتیجې او پایلې

له خدای سره د انسان د مستقیمې اړیکې په شونتیا د اعتقاد نه درلودل او د انسانانو هر یوه ته د پالونکي څښتن د تلپاتې رحمت پر فیضان نباوري، ځینې نتیجې او پایلې له ځان سره راوړي چې په لاندې توګه د هغوی مهمترینو ته نغوته کوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ ـ عبادت من دون الله ـ د عبادت معنا د معبود پر وړاندې د نفس هموارول او د هغه تسليم دی. مشرکينو له دې چې الهه او بېل بېل اربابان يې په خپل ژوند کی اغېزمن او مؤثر ګڼل او د منفعت او ګټو په جلب او د ضرر په دفع کې به يې هغوی ته پناه وروړله، د هماغوی پر وړاندې به رام او تسليم، خاشع او خاضع ګرځېدل او خپل نفسونه به يې د هماغوی پر وړاندې خوار او ذليل کول. که په قرآن کې ويل شوي «لاتعبدوا الشيطان» داسې ونه انګېرل شي چې مورږ د شيطان له نمانځنې منع شوي يو! ځکه چې داسې نه برېښي کوم څوک دې د شيطان نمانځنه وکړي يا څوک دې شيطان نمانځی وي! د شيطان نمانځنه همدا د هغه وسوسو، تحريکونو او هڅونو ته رام کېدل او تسليمېدل دي او مشرکين هم چې عبادت يې د بتانو په درشل کې، د هغوی نمانځنه نه، بلکې خدای ته د تقرب په خاطر هغوی ته د ذلت خرګندونه وه «... مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى ...» [زمر ۳(۳۹:۳)]. « ....[باطله ادعا يې داده چې وايي] مورږ دا نه نمانځو، مګر له دې کبله [هغوی ته متوسل کېږو] چې مورږ خدای ته [د حاجتونو په وړاندې کولو کې] نږدې کړي.....»

۲ ـ د الهه او ارباب شفاعت ـ کله چې بشر ونشي کولی له خدای سره اړيکه بر قرار کړي، او له خپل پالونکي څښتنه فيض او فضل تر لاسه نشي کړی، له دې پرته بله چاره نه پاتې کېږي چې ليد او نظريه يې د يو لړ انګېرنو په قالب کې رامنځته شي له دنيايي تلوالی سره په لوبولو کې، په شفيع او واسطې پسې وګرځي چې د خدای په نزد ددوی لپاره د لار او چار پرانستنه وکړي او لار او ګودر ورته پرانيزي او کار يې مخې ته لاړ شي. نو وينو که سر يې د بتانو پر درشل ټيټاوه، هغوی يې د خدای په نزد د ځان لپاره شفيعان ګڼل [هؤلاء شفعاؤنا عندالله] امېد او هيله يې درلوده چې د هغوی په وساطت به يې مصيبت او ربړ لېرې شي، منفعت او ګټه به يې تر لاسه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم د «شفاعت» مسئله او د عواملو او لاملونو يا د نورو انسانانو نقش د انسان په دنيائي او اخروي سرليک کې د قرآن له ليده رد نه دی، خو توحيدي شفاعت هغه دی چې دا عمل د الهي تدبير په چوکاټ کې يوازې خدای تعالی ته اړوند ګڼي او د نورو عواملو نقش د خدای تعالی له جهل او د نورو له کړنو څخه د بېخبرۍ له لامله نه، بلکې د هغه د «اذن» په بهير کې ګڼي، چې دا فرق لري له هاغه مشرکانه شفاعت سره چې؛ د شفيعانو لپاره بالذات خپلواکي او استقلال قائل ول، چې د انسان عمل د هغه له سرليک سره د مستقيمې اړيکې له قانونمندۍ خارجوي. د مشرکانو د انتظار وړ شفاعت په داسې ډول دی چې ګواکې خدای تعالی د ګناهګار بنده له نېکو يا بدو عملونو څخه کومه اطلاع نلري او بايد کوم مقرب شخص يا پرښته په منځ کې وي او په دې اړه يې وساطت او منځګړيتوب وکړي، او د ګناهګار بنده عرض او خبر هغه ته ورسوي، او په اصطلاح ټلوالي او حزبي ګري وکړي.

۳ ـ د «من دون الله» بلل او دُعا کول ـ طبيعي ده کله چې انسان د اميد سترګې له خدای پرته بل معبود ته ولري، بل معبود که فرعون وي، يا پرښته يا احبار او رهبان وي، نو هماغه بلې او د تکليف او زحمت پر مهال يې د غوښتنو «دُعا» هغه ته متوجه کېږي. همدا ځای دی چې قرآن هاغه کسان چې غير له خدايه بل څوک بلې [يدعون من دون الله]، غندي او اعلاموي: «هاغه کسان چې په غير له خدايه نور بلي، هغوی چې هيڅکله د کوم شفاعت څښتنان نه دي» [و لا يملک الذين يدعون من دونه الشفاعه ...]

نو که له دې ليد او منظره، د قرآن دا آيتونه دقيق او په ژوره توګه ولولئ، وينئ چې ولې يې پر دې مسئلې تر دې کچې ټينګار کړی دی او ولې فرمايي: قل هو الله أحد. «الله» يعنې هاغه چې انسان له هغه سره د الوهيت اړيکه مومي؛ چې هغه د انسان معبود او معشوق دی او يوازې يو دی او له يو زيات نه دی. الله الصمد. خدای بشپړ دی، کامل دی، خالي او خلل منونکی نه دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډک دی، بې نياز او ناآرمن دی او ټول هغه ته اړمن دي، کـوم نقص او عيـب نلري. يعنې گومان ونکړو چې هغه په يو ځای کې کوم نقص لري او زه په هاغه ځای کې بايد يو بل څوک مرستې ته وغواړم. تاسو وينئ چې په هر ځای کـې چې د شفاعت په اړه کومه مسئله راغلې ده – لـه يـو يـا دوه اسـتثاآتو پرتـه – ورپسې تذکر ورکوي يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ [بقره ۲۵۵ (۲:۲۵۵)] خدای تعالی ستاسو د ټولو، لـه تيـر او حـال او راتلـونکي، او لـه هغـوی چـې تاسـو د شفاعت لپاره د هغوی لور ته ځئ، خبر دی. يعنې خدای ته هيڅ څيز مجهول نه دی چې څـوک هغـه تـه ورشي او وغـواړي چـې هغـوی لـه خپلـې وينـا او شفاعت سره له چا سره مرسته وکړي. خدای تعالی په هر څيز پوهېږي. او هـم دا چې له خدای تعالی څخه هيڅوک مهربانتر نه دی چـې وغـواړي خـدای د چا په اړه پر رحم راولي. که زموږ په زړه کې رحم دی، معدن او بې نهايت يـې له خدای تعالی سره دی، او له هغوی يې د ستنې د څوکې پـه کچـه زمـوږ پـه زړونو کې ايښی دی. نو، هغه په هر څيـز پـوهېږي او هرچـاری هـم هغـه دی. خدای زموږ په دننه کې دی. هغه زموږ له دننيـو رازونـو خـبر دی. مخکـې لـه دې چې موږ پر هغوی پوه شو، هغه پوهيږي. مخکې له دې چـې مـوږ ووينـو هغه يې ويني. مخکې له دې چې موږ واورو هغه يې اوري. مخکې له دې چې څه احساس کړو هغه پرې علم لري. زموږ ټول احساسات او ادراکات زمـوږ پـه دننه کې د فعل او انفعـالاتو محصـول دی؛ نـو مخکـې لـه دې چـې پـايلې تـه ورسېږي او زموږ قلب کوم څيز احساس کړي، هغه پوهېږي چې زموږ په دننه کې څه تيرېږي او څه ستونزه لرو. نو، دې ته څه اړتيا ده چې کوم کـس زمـوږ په اړه خدای ته خبر ورکړي، چې له موږ سره مرسته وکـړي. د دعـا او شـفاعت او توسل مسئله يوه ميخانيکي چاره نه ده چې زه لاړ شم يـو څـوک ورتـه پيـدا کړم. د دنيايي چارو په څېر نه دی چې زه تاته ووايم لاړ شه لـه خدايـه دا زمـا لپاره وغواړه. دا ټول دننني حسونه دي او داسې کوم څيز نه دی چـې زمـا لـه هويـت سره بـې اړيکـې وي. نـو، دا پـه اصـل کـې انسـان روح دی چـې بايـد

(c) ketabton.com: The Digital Library

متحول شي، دا اړيکه قلبي اړيکه ده. د زړه اړيکه خو واسطه نه غواړي. د انسان خپل ځان دی چې له خدای سره په خپل نږدې ارتباط کې لاندې باندې کېږي؛ د زړه حضور پيدا کوي؛ عوض کېږي؛ بدلېږي؛ او که کوم حق حاجت ولري، پوره کېږي. دا د هاغو مسئلو له ډلې نه ده چې موږ يې له بل چا وغواړو. قرآن فرمايي؛ هغوی چې تاسو ورپسې ځئ، [چې کېدی شي مقصد يې پرښتې او نبيان وي]، أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ، هغوی چې تاسو يې بلئ، پخپله د خپلو حاجتونو لپاره خدای ته متوسل کېږي: يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ هغوی پخپله خدای ته توسل لټوي؛ هغوی پخپله پالونکي څښتن ته د نږدېوالي لپاره د وسيلې پيدا کولو پسې دي. أَيُّهُمْ أَقْرَبُ هغوی پخپله خدای تعالی ته د تقرب او نږدېوالي قصد لري وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ [اسراء۵۵(۱۷:۵۵)] د خدای تعالی رحمت ته هيله من او اميدوار او د هغه له عذابه په ډار کې دي. فرمايي تاسو ولې په هغوی پسې ځئ؟ هغوی پخپله د خدای پر لور مخ لري. تاسو ولې نيغ او مستقيم پخله د الله لور ته نه ځئ؟

۴ ـ غير له خدايه بل ته توسل ـ د ژغور او نجات لپاره يو عامل ته متوسل کېدل، يا له نورو نتيجو څخه برخمن کېدل، له توحيده انحراف دی. په قرآن کې دوه ځلې د «وسيلة» کليمه راغلې ده چې په لومړي کې د وسيلې لټولو ته له تشويق سره، د اشارې په توګه يې جهاد د اغېزمنې وسيلې په عنوان معرفي کړی دی: « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» [مائده ۳۵ (۵:۳۵)] ای هاغو کسانو چې ايمان مو راوړی دی، له خدايه پروا ولرئ او د هغه لور ته د [تقرب د] وسيلې په لټه کې اوسئ او د هغه په لار کې جهاد وکړئ، ښايي وژغورل شئ.

او په دويم کې له پيغمبرانو څخه د ځينو نورو په نسبت د فضيلت په ذکر پسې، هاغو کسانو ته په خطاب کې چې د تکليفونو او کړاوونو د رفع کېدلو لپاره او په خپلو اوضاعو کې د تغيير، تحول او اووښتون لپاره له خدايه پرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور کسان بلي او د هغوی لپاره نقش او اغېز انګېري، ټینګار کوي: «هغوی چې تاسو يې بلئ، (هغوی پخپله) د خدای لور ته د وسیلې په لټه کې دي چې د هغه پر لور له تقرب سره یو پر بل مخکېوالی وکړي او هغوی د هغه رحمت تـه هیله من دي او د هغه له عذابه ډارېږي: «... وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا» «قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا.» «أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ .... » [اسراء ۵۵ (۱۷:۵۵) تـر۵۷] . «...او موږ ځېنو له پیغمبرانو څخه پر ځېنو نورو فضیلت [او غوره والی] بښلی او [له دې جملې مو] «داوود» ته «زبور» ورکړ. [ای پیغمبره م شرکینو تـه] ووایـه: هماغه کسان راوبلئ چې له خدای پرته يې [د خپلو حاجتونو په پوره کولو کې اغېزناک] ګڼئ؛ نو [و به وینئ چې] نه کولی شي له تاسو کـړاو [او ضرر] لېرې کـړي او نـه [حتا] کولی شي کوم بدلون پیدا کړي [= د شرایطو تغییر رامنځته کـړي]. هغـوی چې دوی يې[مشرکان، يې د خپلو حاجتونو د پوره کولو لپاره] بلي، هغـوی پخپله د خپل پالونکي ښتن درشل ته [د تقرب لپاره] د و سیلې په لټه کـې دي چې [په نېکیو کې له سرعت او یو له بله په مخکې کېدو سره معلوم شي] په دوی کې کـوم یو ډېر مقرب دی او [هغوی] د هغه [= الله] رحمت تـه هیله مـن دي او [له توحیده د انحراف په صورت کې] د هغه له عذابه وېرېږي؛ ...»

ددې آیتونو مخاطبین کوم کسان دي؟ ټول خلک، او په ځانګړې توګه ټـول مسلمانان دي او که د پیغمبر د مهال هماغه مشرکین؟ کـه څـه هـم ځېنـو ویـلي چې نه خیر، ددې آیتونو مقصد مشرکین دي چې د بتـانو نمانځنـه يـې کوله. خو آیا مشرکین د خدای رحمت پسې ول؟ دوی وايـي د هغـو آیتونـو مقصد چې فرمان يې ورکړی له الله پرته مه نمانځۍ دادی چې بتـان مـه نمانځۍ او هغوی د وسیلې په توګه مه ګومارئ، نو بُت نمانځونکو ته وایـي. خـو دا کسان پاملرنه نه کوي چې بُت خو د سړي لپاره کـوم کـار نشـي کـولی، بتـان خـو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدای رحمت پسې نه دي او نه داسې کوم حس لري او د ويرې او ډار حس هم په هغوی کې نشته. فرمايي هاغه کسان چې تاسو يې بولئ هغوی پخپله د خدای رحمت ته د اميد سترګې نيولي او له خدايه ډارېږي. هغوی پخپله د خدای په توسل پسې دي. نو، تاسو لګيا ياست کوم لور ته ځئ؟ دا د اسراء سورة ۵۷ آية دی. يو ځل يې بيا په غور ولولئ له دې مخکې د انبيائو داستان راغلی دی. د انبيائو په اړه وايي چې هغوی نبايد وسيله کړئ او هغوی نبايد وبلئ، د کميل په دعا کې د حضرت علي له ژبې لولو إنّي اَتَقَرَّبُ إلَيکَ بِذِکرِکَ، خدايه، زه تاته ستا له ذکر سره ستا پر لور نژديوالی لټوم. مګر پالونکي ځښتن ته عرض نه کوي چې يَتَوَسَّلُ إليکَ بِرُبوبِيَّتِکَ خدايه زه متوسل کېږم، اما څه ته؟ نه وايي ستا پيغمبر ته متوسل کېږم؛ وايي ستا ربوبيت ته متوسل کېږم. عرض کوي وَ أستَشفِعُ بِکَ إلَی نَفسِکَ تا پخپله تاته شفيع نيسم. دا خالص توحيد دی. حقيقي توحيد همدادی چې سړی د خدای ربوبيت ته متوسل شي او پخپله خدای شفيع ونيسي. دا يعنې خالصه خدای نمانځنه. نيغ د هغه پر لور تګ. ډېرى خلک دا د کميل دعا په ځانګړې توګه د جمعې په شپه کې لولي، خو څومره يې معنا ته پاملرنه کوي؟

په پورتنيو آيتونو کې د مسيحيانو دا اعتقاد چې عيسی(ع) په سولۍ ځړول شوی چې له خپلې دې قربانۍ سره زموږ ګناهونه وپيري او دا چې د خدای په درشل کې زموږ شفيع اوسي، پر دې بنا بايد هغه ته متوسل شو او له هغه څخه د شفاعت غوښتنه وکړو، دا ټول په څرګنده توګه ردوي. الهي انبياء (عليهم السلام) پخپله خدای ته د تقرب او د رحمت د جلب او مغفرت لپاره د وسيلې په لټه کې ول، نو څه ډول د خدای بنده مجاز دی چې «د خدای پر ځای» هغوی ته متوسل شي او د خدای له عذابه خوندي پاتې شي؟

د هر چا توسل د هغه خپل عمل ته دی او که هم په حديثونو او روايتونو کې انبياء(ع) ته د توسل توصيه شوې، له هغوی څخه د پليونې له بابه او په هاغه لار

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې پل ايښوول دي چې هغوی وهلې ده. په دې صورت کې که څوک په رښتيا د هغوی «اسوه» او لار ونيسي او عملاً له هغوی تبعيت او پليوني وکړي، ګواکې د خدای پر لور يې د تقرب لپاره وسيله کارولې ده. دا يو توحيدي توسل دی چې د عواملو او نورو وسيلو لپاره د خدای له مشيت څخه خارج ورته خپلواکي او استقلال قائل نه دی او که هم د هغه غوره بندګانو ته پاملرنه کوي نه د «الله» په عرض کې، بلکې د هغه د بنده ګۍ په طول کې ده.

نتيجه اخېستنه او د پند او درس زده کړه:

تيرو پاڼو ته له پاملرنې سره چې د مشرکينو د اعتقادونو او کړنو په باب کې او د شرک د فلسفې د بنسټ په اړه ووېل شول، دادی کولی شو يو ځل بيا د اخلاص سورة قرائت کوو او د خپلو سترګو په مخکې د هغې د معناو او بنسټيزو مقصدونو په ايښوولو سره، د خپل ژوندانه طريقې، آداب او سنتونه، چې د الهي حقه مذهب په ګومان، هغه ته پايبند شوي يو، له هاغه څه سره چې مشرکينو سر ته رسولي دي، په منصفانه توګه مقايسه کړو، او له الهي خالص دين او ابراهيمي توحيد سره د خپل واټن اندازه واخلو. او دا ووينو چې تر کوم بريده په عبادت، توسل، دعا، او شفاعت کې د توحيد لار کچ کوو او تر کوم ځايه مو د شرک ښويندځای ته سقوط کړی دی، آيا نمانځنه مو د خدای په نسبت ده، يا سر مو د اشخاصو درشل ته ټيټ کړی دی او خپل نفس مو اراده کړل شوو ملوکانه غوښتنو او د بېلو بېلو مرادونو فتواګانو ته تسليم کړی؟

آيا خدای ته متوسل کېږو او هغه ته توکل کوو او يا د داسې وسيلې په لټه کې يو چې لکه د فرصت پالو او چالاکو وګړو په څېر لستوڼي مو بډ وهلي او له زيار اېستنې او پانګې اچونې پرته، خپل لاسونه د اهل توصيه او پيرانو او ميرانو او باباګانو پر لمنو ټينګوو؟ آيا په خالصانه توګه خدای بلو او عزت او حمد يوازې هغه ته ځانګړی ګڼو يا د نورو له ستاينې او په افراط ککړې ثنا سره او د هغوی لپاره په افراطي عزت او درناوي قائلېدلو د هغوی په تحسين او تمکين

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې غاړه ږدو؟ او په پای کې آيا لکه د حضرت علي [د مؤحدينو د سرلاري] په خبر؛ شفاعت او توسل خدای ته ځانګړی ګڼو، لکه څنګه چې د کميل په دعا کې يې د هغه توحيدي لار ښوولې [... اللّهُمَّ إنِّي أَتَقَرَّبُ إلَيْكَ بِذِكْرِكَ، وَأَسْتَشْفِعُ بِكَ إِلَىٰ نَفْسِكَ ... وَيُنادِيكَ بِلِسانِ أَهْلِ تَوْحِيدِكَ، وَيَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ بِرُبُوبِيَّتِكَ؟ ...]. يا په دې چارو کې د دين لويانو ته اصالت او ذاتي استقلال قائل يو؟ او د ستونزو او ربړ د لېرې کولو لپاره د پيرانو او ميرانو په درشلونو کې خپل سرونه ټيټوو او په څرګنده توګه د ښکاره شرک ارتکاب کوو.

موږ هره ورځ په خپلو پنځه ګونو لمونځونو کې لږ تر لږه اوولس ځلې له خدای تعالی سره ژمنه کوو چې [ايّاک نعبد و ايّاک نستعين]، او ټينګار او تصريح کوو چې يوازې او په ځانګړې توګه د هغه په نسبت به تعبد [د اطاعت او پيروۍ لپاره د نفس تسليم] ولرو او يوازې له هغه څخه مرسته او ياري غواړو. خپل وجدان قاضي ګومارو چې حکم وکړي تر کومې کچې په خپلې دې ادعا کې رښتينی يو. آيا په «ايّاک» کې الا او کومه استثنا هم شتون لري چې وکولی شي له ټوليزې قاعدې تخلف وشي او توجيه او تفسير کړی شي؟

پوهېږو چې مشرکين له «الله» منکر نه ول، بلکې د هغه له ربوبيت او رحمانيت څخه د انسانانو د عالم په نسبت منکرېدل. په رښتيا د وسمهال د مسلمانۍ او خدای نمانځنې مدعيان؛ چې لکه د نصارۍ په څېر خپل «احبار او رهبان» يې خپل اربابان نيولي دي او په هر حلال او حرام کې د هغوی مقلدين او سرسپارلي دي او د واحد «الله» پر ځای «ارباب متفرقون» ته خضوع کوي، څه توپير لري له هاغو مشرکينو سره چې د تاريخ په تېر مهال کې د انسانانو د عالم «ربوبيت» يې په الهي دستګاه کې کارمندانو ته تفويض شوی انګېره؟ هاغه څوک چې الله عملاً [نه يوازې په اعتقادي باورونو کې] خپل «رب» وګڼي، د زور

(c) ketabton.com: The Digital Library

او زر او تزویـر اربابـان د خپـل سرور او سـالار او سـیّد پـه توګـه نـه پیـژني، نه له هغوی ډارېږي او نه هغوی پورې خپلې هیلې او امیدونه تړي.

هغه څوک چې «الله» د رحمان په صفت پېژني، پر نورو بندګانو د ځان لپاره یا د خپل صنف او طبقې او هـم پورېـو لپـاره کـوم امتيـاز، پـر نـورو اوچتـتر نـه قائلېږي او ټول د الهي رحمت تر بې بریده انـوارو لانـدي مساوي او برابـر پـه ورورۍ کې ويني. پـه دې صـورت کـې د انسان لـه زړه اسـتعلا او اسـتکبار او استثمار زائلېږي او د پالونکي ښتن حکیمانه مشیت ته تسلیمېږي.

په واقعیت کې ددې سورة ټول بحث همـدا اخـلاص دی لـه همـدې لاملـه دا سورة «اخلاص» نومول شوی دی. «اخلاص» یعني خالصېدل. او همدا اخـلاص په دين کې خدای تعالی غوښتی دی. تاسو د اخلاص ډېره کارَونه او اسـتعمال د [زمر] په سورة کې وينئ. ددې سورة په پیلیزو آیتونو کې راغلي دي: أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ [زمر ۳ (۳۹:۳)] دین باید په خالصه توګه سر ته ورسېږي؛ نـه دا چې په خدای نمانځنه کې د ځان او خدای تر منځه نورو عواملـو تـه دخالـت ورکړل شي. په دې سورة کې په ځلونو پیغمبر ته وايي چې ته اعلام وکړه «قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّينَ.» [زمر ۱۱(۳۹:۱۱)] ووایه: ماته امر شوی چې مخلصانه او په خالصانه طریقه د خدای عبادت وکړم.

خـدای تعـالی لـه شرک پرتـه، ټـولې ګناهګـانې ښيـي، ځکـه چـې شرک د آدمي د عقل او ایمان آفت دی، همـدا چـې د یـو بنـده پـه دیـن کـې ډېـره کـوچنۍ ناخالصـي وارد شي، پـه تـدریج لکـه د خـوره پـه څېـر، د ایـمان انـدام او غـړي مسـخ کـوي. ځکـه چـې بشـر همـدا چـې محسـوس او ملمـوس لاسـتی ومـومي پـه هغـه پـورې نښـلي او لـه هاغـه څـه چـې نامحسـوس او ناليـدي دي لاس کـاږي، د سـامري پـر خوسـکي زړه تـړي، او د فرعـون لـه منګولـو ځخـه ژغـورونکی پروردګـار هېـروي. دا چـې تـل پـه قرآن کـې پیغمبـر [او مسـلمینو تـه] فرمـان ورکـړل شـوی دی خـدای تعـالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

تـه «خالصـانه» عبـادت وکـړئ، أَلَا لِلَّـهِ الـدِّينُ الْخَـالِصُ ...، د همـدې لپـاره دي چـې د شرک لـه مختلفـو ډولونـو او د توحيـد د بريـدونو لـه تيـري څخه ځان وساتئ. په رښتيا زموږ په اسلامي ټولنو کې تر کومه بريده الهي کتاب په مرافعاتو کې او د ستونزو د حل په لټه کې د مسئولينو او خلکو د مراجعې ميزان او کنده ده او تر کومه بريده د خدای د رسول «اسوه»، الګو او شاهد دی؟آيا زموږ په مسجدونو او مقدسو مرکزونو کې قرآن ډېر لوستل کېږي يا نور کتابونه؟ آيا دا راز بې اعتنائی، اعراض او مخ اړونه له هدايت او کتاب او نبوت څخه عملي انکار نه دی؟

ومو ويل چې د «قل هواللّه...» سورة لـه دې ليـده اخـلاص نومـول شـوی دی چې له هر ډول شرک، ريا او نفاق څخه د خالص کېدلو لار ښيئ، او همـدا راز له دې نظره توحيد نومول شوی دی چې د توحيد جامع اصول بيـانوي. هغـه يې سورة «الاساس» ګڼلی چې د احديت له اسمونو او صفتونو څخه د هستۍ د اساس او بنسټ ولاړېدل پيل کوي، او بالاخره هغه تـه يـې «نسبة الـرب» ويلـی چې د شرک اصلي غوټه پرانيزي هاغه غوټه چـې د «رب» نقش تـه لـه آګاهانـه ايمان پرته او له خالق سره د مخلوق د اړيکې له طريقه په انحراف کې ده.

يو ځل بيا ددې سورة لنډ آيتونه قرائت کوو. له ژور او آګاهانه ايمان او اعتقـاد سره يې لولو «قل هو الله احد» هاغه کسان پرېـږده چـې لکـه د پيغمـبر د هـم مهالو مشـرکينو په څېر د خـدای د احـديت او يوازېتـوب لـه اورېـدلو سره زړه توري کېدل او ترېدل. او له دې کاره په شور او غوغا دي، او په آخرت ايـمان نه راوړي. «وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُـوبُ الَّـذِينَ لَا يُؤْمِنُـونَ بِـالْآخِرَةِ ...» [زمر۴۵(۳۹:۴۵)] له دې وروسته خدای تعالی د «صمد» په صـفت يـادوو: اللـه الصمد، خدای تعالی له هيڅ بابته خالي او خلل منـونکی نـه دی چـې د هغـه لپاره کمال او رشد وانګېرل شي او کوم نقص او نقصان ورته قائل شي. هغـه لـه مطلق کمال، هستۍ او له قدرت او حيـات او علـم څخـه سرشـار دی. ورپسـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لولو: «لم یلد و لم یولد» هغه له تجزیه او توالد او تقسیم او ویش او بېلښت څخه چې د مخلوقاتو له ځانګړتیاو څخه دي پاک او منزه ګڼو. د هغه په ذات او صفاتو کې تغییر او اغېز منته نه رامنځته کېږي او کوم فعل او انفعال پرې صورت نه نیسي. پر دې بنا هیڅ نشي کېدی په ډېره وړه برخه له هاغه څه کې چې خدای تعالی پورې اړه لري، څوک ورسره شریک شي او د بندګانو له ډلې کوم بنده ته له انساني مقامه اوچت کوم مقام قائل شي.

او په پای کې سورة له دې کلام سره پای ته رسوو چې: «و لم یکن له کفواً احدً». کله چې د هغه ربوبیت مطلق او پر ټولو عالمینو خپور وي [رب العالمین]، او ټولو موجوداتو د هغه د رحمت په رڼا کې حیات او حرکت موندلی وي، هیڅ دلیل نه لري چې وانګېرو خدای تعالی ددغه هیښوونکي او هم غږي نظام له اجزائو د یوې برخې اداره او تدبیر چا ته سپارلی وي او د خیر او رحمت د خپرولو او افاضې لپاره، د اسباب او علتونو له طریق پرته قائل شوی وي.

د خدای تعالی او خلق په اړه له خلکو د ډېریو تصور، د پادشاه او رعیت تصور دی چې د کارمندانو او اجرائي عواملو له طریق پرته کومه اړیکه له یو بل سره نلري. خو خدای تعالی داسې یو پادشاه دی چې مستقیماً په واحده شېبه کې له خپلو بندګانو هر یوه سره اړیکه لري، او هغوی یې دعوت کړي چې پرته له واسطې او پردې مستقیماً هغه وبلي او په دې صورت کې یې د بندګانو د دعوت او دعا منلو ضمانت هم کړی دی[چې هیڅ پادشاه دا تضمین نشي کولی]: «وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ» [بقره ۱۸۶ (۲:۱۸۶)].او کله چې بندګان مې زما په اړه له تا وپوښتي، په جوته توګه زه نژدې یم [یعنې حجاب او لیرې والی خپله له هغوی دی]. زه د بلونکي دعا قبلوم کله چې ما وبلي [نه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مادي حاجتونو لپاره]. نو بايد ماته [د نږدې کېدو لپاره] زما بلنه ومني او پر ما ايمان راوړي، ښايي رشد [او ودې] ته ورسيږي [او سمه لار ومومي].

په لنډه توګه ويلی شو چې، مشرکين معتقد ول چې سمه ده خدای تعالی جهان او ټول خيرونه پنځولي دي، خو لکه د پادشاه په څېر، چې د خلکو له پرګنو سره، که ښاري وي يا کليوال، کوم سروکار نلري او يوازې مثلاً له لومړي وزير سره اړيکه لري، يا د وزيرانو له پلاوي سره يې، او هغه هم د هغوی د پوړ او درجې په لړۍ کې، فرمانونه واليانو ته ورکوي او واليان هم ولسوالانو او ورپسې ټيټ پوړو چارواکو او مامورينو ته او تر آخره چې رسېدل کليوالو او په پای کې ټول رعيت ته، نو موږ هم که وغواړو د عالم له پادشاه سره اړيکه ولرو، بايد دا واسطې ووينو او هغوی ته ورشو او مثلاً يو ليک يا عريضه وليکو او د ملوکانه عرض شرف ته يې ورسوو. دا تصور يو دنيايي انځور دی. بشري تصور دی. د خدای په اړه په هيڅ ښه داسې نه دی خدای تعالی داسې پادشاه دی چې په هره شيبه کې له خپلو ټولو ښارمندانو او تبعه و سره په اړيکه کې دی؛ د هغوی په ځان او روح او وجود کې دی، موږ بايد مستقيم او پرته له هيڅ واسطې خدای تعالی پسې ولاړ شو. توسل مو هغه ته وي. زموږ شفاعت بايد خدای ته وي. موږ بايد د هغه د مخلصو بندګانو د خدای نمانځنې څخه درس واخلو او يونمانځنه او توحيد له هغوی زده کړو او بس.

زموږ د خدای نمانځنې او ديندارۍ بهترين مثالونه او نمونې زموږ پيغمبر او نور الهي پيغمبران دي. زموږ امامان او عالمان او ديني سروالان بهترين لارښوونکي او اسلام پېژندونکي دي چې د اسلام او قرآن په لمن کې روزل شوي دي. اما بايد هغوی ته پاملرنه ولرو او له هغوی زده کړه وکړو چې څه ډول د خدای نمانځنه وکړو. د هغوی نقش زموږ د حاجتونو لپاره د واسطه کېدو نه دی؛ واسطه کېدل يې د توحيد او يونمانځنې د زده کړې لپاره دی.

په دې اړه لا ډېر پراخه بحث کېدی شي او ډېرې ژورې او جدی څېړنې او پاملرنې ته اړتيا لري. صدق الله العليّ العظيم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لويه خدايه! زموږ په ټول عمر کې، موږ د توحيد په ليکه ثابت او ټيکاو لره!
پالونکی څښتنه! د شرک څانګې ډېرې زياتې دي او له شرک څخه نجات ستا له
لوريني پرته نه حاصليږي، موږ په خپل لطف د شرک له ټولو ډولونو وساته!
يا الهي! موږ له توحيد سره ژوندي کړه، او له توحيد سره مو مړه کړه، او د
توحيد له حقيقت سره مو محشور کړه
اٰمِيْنَ يا رَبَّ الْعالَمِيْنَ

ضميمه (۱) : هغه آيتونه چې د مشرکينو اعتقادونه په دې اړه چې پرښتې يې د خدای تعالی اولاد ګڼل او هغوی لپاره او همدا راز پيريانو ته د انسانانو په عالم کې په نقش قائليدل، د ملائکو مؤنث ګڼل، الله نمانځنه او ... څرګندوي:

انعام (۱۰۰ تر ۱۰۲) ـ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يَصِفُونَ ــ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنَّى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ــ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ.

صافات (۱۵۱ تر ۱۶۰) ـ أَلَا إِنَّهُمْ مِنْ إِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَ ـ وَلَدَ اللَّهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ـ أَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ ـ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ـ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ـ أَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ مُبِينٌ ـ فَأْتُوا بِكِتَابِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ـ وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ـ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ ـ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ .

انبياء (۱۹ تر ۲۹) ـ وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ـ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ـ يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ـ أَمِ اتَّخَذُوا آلِهَةً مِنَ الْأَرْضِ هُمْ يُنْشِرُونَ ـ لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ـ لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ ـ أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ هَذَا ذِكْرُ مَنْ مَعِيَ وَذِكْرُ مَنْ قَبْلِي بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُعْرِضُونَ ـ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ ـ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ ـ لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ ـ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَى وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ ـ وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَهٌ مِنْ دُونِهِ فَذَلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمـر (۲ ـ ۵) ـ إِنَّـا أَنْزَلْنَـا إِلَيْـكَ الْكِتَـابَ بِـالْحَقِّ فَاعْبُـدِ اللَّـهَ مُخْلِصًـا لَـهُ الـدِّينَ ـ أَلَا لِلَّـهِ الـدِّينُ الْخَـالِصُ وَالَّـذِينَ اتَّخَـذُوا مِـنْ دُونِـهِ أَوْلِيَـاءَ مَـا نَعْبُـدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَـا إِلَى اللَّـهِ زُلْفَـى إِنَّ اللَّـهَ يَحْكُـمُ بَيْـنَهُمْ فِي مَـا هُـمْ فِيـهِ يَخْتَلِفُـونَ إِنَّ اللَّـهَ لَا يَهْـدِي مَـنْ هُـوَ كَـاذِبٌ كَفَّـارٌ ـ لَـوْ أَرَادَ اللَّـهُ أَنْ يَتَّخِـذَ وَلَـدًا لَاصْـطَفَى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ سُبْحَانَهُ هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ.

مؤمنون (۹۱) ـ مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ إِذًا لَذَهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ.

زخـرف (۸۱ تـر ۸۶) قُـلْ إِنْ كَـانَ لِلـرَّحْمَنِ وَلَـدٌ فَأَنَـا أَوَّلُ الْعَابِـدِينَ ـ سُـبْحَانَ رَبِّ السَّـمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَـرْشِ عَـمَّا يَصِـفُونَ ـ ... ـ وَهُـوَ الَّـذِي فِي السَّـمَاءِ إِلَـهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَـهٌ وَهُـوَ الْحَكِـيمُ الْعَلِـيمُ ـ ... ـ وَلَا يَمْلِـكُ الَّـذِينَ يَـدْعُونَ مِـنْ دُونِـهِ الـشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ.

بقره (۱۱٦) ـ وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ.

یونس (٦۸) ـ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ هُوَ الْغَنِيُّ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ إِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بِهَذَا أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ.

اسراء (۱۱۱ او ۱۱۲) ـ قُـلِ ادْعُـوا اللَّـهَ أَوِ ادْعُـوا الـرَّحْمَنَ أَيًّـا مَـا تَـدْعُوا فَلَـهُ الْأَسْـمَاءُ الْحُسْنَى وَلَا تَجْهَـرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِـتْ بِهَـا وَابْتَـغِ بَـيْنَ ذَلِـكَ سَـبِيلًا ـ وَقُـلِ الْحَمْـدُ لِلَّـهِ الَّـذِي لَـمْ يَتَّخِـذْ وَلَـدًا وَلَـمْ يَكُـنْ لَـهُ شَرِيـكٌ فِي الْمُلْـكِ وَلَـمْ يَكُـنْ لَـهُ وَلِيٌّ مِـنَ الـذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا .

کهف (۴ او ۵) ـ وَيُنْذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا ـ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِآبَائِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا.

مریم (۸۸ تر ۹۳) ـ وَقَـالُوا اتَّخَـذَ الـرَّحْمَنُ وَلَـدًا ـ لَقَـدْ جِئْـتُمْ شَـيْئًا إِدًّا ـ تَكَـادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ـ أَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمَنِ وَلَدًا ـ وَمَا يَنْبَغِي لِلـرَّحْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ـ إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَنِ عَبْدًا.

فرقان (۲ او ۳) ـ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَـهُ شَرِيـكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا ـ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً ...

زمـر (۴) ـ لَـوْ أَرَادَ اللَّـهُ أَنْ يَتَّخِـذَ وَلَـدًا لَاصْـطَفَى مِـمَّا يَخْلُـقُ مَـا يَـشَاءُ سُـبْحَانَهُ هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ.

جن ـ (۲ او ۳) ـ ... وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا ـ وَأَنَّهُ تَعَالَى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نساء (۱۷۱) ـ ... وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا.

مریم (۳۵) ـ مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ إِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ.

ضمیمه (۲) ـ د خدای تعالی په یووالي د مشرکینو اعتراض او نیوکه:

ص (۵) ـ أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ.

اعراف (۷۰) ـ قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا ...

اسراء (۴۶) ـ ... وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلَى أَدْبَارِهِمْ نُفُورًا.

زمر (۴۵) ـ وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ ...

مؤمن [غافر] (۱۲) ـ ذَلِكُمْ بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ ...

جن (۱۹ او ۲۰) ـ وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا ـ قُلْ إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا.

یادونه: ددې تشریح د لیکلو پر مهال لاندینیو سرچینو ته هم مراجعه شوې ده:

۱ ـ نظم قرآن ـ د عبدالعلي بازرگان لیکنه
۲ ـ آشنایي با قرآن ـ د مرتضی مطهري لیکنه
۳ ـ في ظلال القرآن ـ د سید قطب لیکنه
۴ ـ تفهیم القرآن ـ د مولانا سید ابوالاعلی مودودي لیکنه
۵ ـ تدبر قرآن ـ د مولانا امین احسن اصلاحي لیکنه
٦ ـ قرآن حکیم [ترجمه و توضیحات فارسي] ـ عبدالعلي بازرگان
۷ ـ المیزان في تفسیرالقرآن ـ د سید محمدحسین طباطبائي لیکنه
۸ ـ کابلي تفسیر [قرآن کریم ترجمه او تفسیر ـ مولانا محمود الحسن دیوبندي او علامه شبیراحمد عثماني] پښتو کوونکي : د عالمانو یوه ډله
۹ ـ پرتوی از قرآن ـ د سید محمود طالقاني لیکنه
۱۰ ـ تفسیر نمونه ـ د آیت الله مکارم شیرازي او د ورسره علماو د پلاوي لیکنه
۱۱ ـ تفسیر نور ـ د مصطفی خرمدل لیکنه
۱۲ ـ تابشي از قرآن ـ د سید ابوالفضل ابن الرضا برقعي قمي لیکنه
۱۳ ـ تفسیر باران ـ د دوکتور مهدي خُدّامیان آراني لیکنه
۱۴ ـ ترجمه تفسیر طبري ـ د حبیب یغمائی په اهتمام او تصحیح
۱۵ ـ تفسیر ابن کثیر [حافظ عمادالدین ابوالفدا اسمعیل بن عمر ابن کثیر الدمشقي] اردو ته ژباړه : مولا محمد جوناګړهي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٦ ـ معارف القرآن ـ د مولانا مفتي محمد شفیع لیکنه
۱۷ ـ تفسیر مصباحین (اردو) ترجمه و شرح تفسیر جلالین ـ لیکونکي : جلال الدین محلي او جلال الدین سیوطي ـ اردو ته ژباړه او شرح: محمد لیاقت علي رضوي
۱۸ ـ تفسیر کمالین د جلالین تفسیر اردو شرح د : مولانا محمد نعیم دیوبندی
۱۹ ـ د قرآن عظیم الشان پښتو ژباړه ـ مولوي قیام الدین کشاف
۲۰ ـ عزیزالتفاسیر ـ د قرآن کریم پښتو ترجمه او تفسیر ـ مولوي سلطان عزیز (عزیز)
۲۱ ـ صفوة‌التفاسیر ـ د محمدعلي الصابوني لیکنه ـ ژباړونکی: مولوي شمس الله کمال زاده
۲۲ ـ د قرآن پلوشې ـ د ګلب الدین حکمتیار لیکنه
۲۳ ـ تفسیر دیوبندي ـ د مولوي عبدالحنان لیکنه
۲۴ ـ حکمة القرآن ـ د مولوي امین الله پېښاوری لیکنه
۲۵ ـ تفسیر ایوبي حنفي ـ د مولانا محمد عبیدالله ایوبي لیکنه
۲٦ ـ تفسیر احسن الکلام ـ د مولوي عبدالسلام رستمي لیکنه
۲۷ ـ قرآن کریم په پښتو ـ د اجرالدین اقبال ژباړه
۲۸ـ شرحې بر سوره های قرآن ـ عبدالعلي بازرګان ـ د عبدالعلي بازرګان وېب پاڼه [bazargan.com]
۲۹ ـ تفسیر روح القرآن ـ مؤلف ډاکټر مولانا محمد اسلم صدیقي.
۳۰ ـ د قرآن ټکی په ټکی او روانه ترجمه ـ مولوي جانباز سرفراز
۳۱ ـ روح المعاني فی تفسیرالقرآن العظیم والسبع المثانی ـ العلامه ابی الفضل شهاب الدین محمودالالوسی البغدادي
۳۲ ـ تفسیر جواهرالقرآن ـ مولانا حسین علي
۳۳ ـ تفسیر روح البیان ـ شیخ اسماعیل حقی البروسوی
۳۴ ـ «کنزالایمان او تفسیر نورالعرفان»ترجمه احمد رضاخان بریلوي، تفسیر احمد یارخان نعیمي
۳۵ ـ کشف الاسرار و عُدة الابرار ـ [د قرآنکریم ادبي او عرفاني تفسیر] خواجه عبدالله انصاري
۳٦ ـ د قرآن رڼا [د قرآن پښتو معنا او لنډ تفسیر] مولوی محمد ظاهر اسدالله مکي
۳۷ ـ تفسیر الفخرالرّازی المشهور بالتفسیرالکبیر و مفاتیح الغیب، امام محمد الرازی فخرالدین
۳۸ ـ التّفسیرالمبین ـ دوکتور عبد الرحمن بن حسن النّفیسه
۳۹ ـ تفسیر قرطبی ـ محمد بن احمد بن ابوبکر قرطبي، ترجمه اردو: پیرمحمد کرم شاه
۴۰ ـ المفصل في تفسیرالقرآن الکریم ـ المشهور بتفسیرالجلالین ـ للامام جلال الدّین المحلیّ والامام جلال الدِّین السّیُوطیّ.
۴۱ ـ «سیر تحوّل قرآن» ـ مهندس مهدي بازرګان

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library